

SUOMEN TILINTARKASTAJAT RY:N JULKAISUJA 1/2025

SELVITYS 1:

Tilintarkastusalan ja sen
toimintaympäristön muutos

SELVITYS 2:

Tilintarkastajan
vahingonkorvausvastuuseen
liittyvistä erityispiirteistä ja sääntelyn
kehittämismahdollisuuksista

S	SUOMEN
T	TILINTARKASTAJAT

SUOMEN TILINTARKASTAJAT RY:N JULKAISUJA 1/2025

Selvitys 1: Tilintarkastusalan ja sen toimintaympäristön muutos

Kim Ittonen
KTT, Tilintarkastuksen professori

Selvitys 2: Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen liittyvistä erityispiirteistä ja sääntelyn kehittämismahdollisuuksista

Mika Hemmo
OTT, Asianajaja

S	SUOMEN
T	TILINTARKASTAJAT

SISÄLLYS

Esipuhe.....	5
Selvitys 1: Tilintarkastusalan ja sen toimintaympäristön muutos.....	9
1. Tilintarkastus ja sen rooli yhteiskunnassa	10
1.1. Tilintarkastuksen määritelmä	10
1.2. Tilintarkastuksen tavoitteet ja rajoitteet	12
2. Toimintaympäristön muuttuminen	14
2.1. Yhteiskunnallisten ja taloudellisten muutosten vaikutus tilintarkastusriskiin	14
2.2. Kestävyysraportointitarkastuksen kehitys ja sen vaikutus tilintarkastusriskiin.....	18
3. Tilintarkastajan vastuun rajoittaminen: katsaus teoriaan ja empiriaan.....	21
3.1. Johdanto	21
3.2. Teoreettinen tausta	23
3.3. Empiiriset havainnot	25
3.4. Johtopäätökset	28
Lähteet	29
Selvitys 2: Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen liittyvistä erityispiirteistä ja sääntelyn kehittämis- mahdollisuuksista	33
1. Asian tausta	34
2. Tilintarkastajan vastuuta koskeva sääntely	34
3. Lakisääteiseen tilintarkastukseen liittyvän vahingonkorvausvastuun rajoittamattomuus	37

4. Tilintarkastajaan kohdistuvan huolellisuusarvioinnin sisällöstä.	42
5. Syy-yhteyskysymykset	50
6. Tarkastettavan yhteisön johdon ja tilintarkastajan vastuun keskinäinen suhde.	53
7. Henkilökohtainen vahingonkorvausvastuu ja apulaisen vastuu	57
8. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskeva kanneaika.	59
9. Yhteenvedo	60

ESIPUHE

Tilintarkastus lisää luottamusta yritysten ja yhteisöjen tuottamaan ja julkistamaan taloudelliseen informaatioon. Suomessa noin 1300 tilintarkastajaa ja 65 eri kokoista tilintarkastusyhteisöä tilintarkastavat vuosittain 120 000 yrityksen ja yhteisön kirjanpidon, tilinpäätöksen ja hallinnon. Yli 90 prosenttia yhteisöjen tilittämistä ja välittämistä veronkaltaisista maksuista tulee tilintarkastetuista yhteisöistä, mikä tarkoittaa noin 40 miljardia verotuloja vuosittain.

Tilintarkastuksen merkitys on lisääntynyt yritystoiminnan omistuksen hajautuessa sekä omistuksen ja yrityksen johdon eriytyessä toisistaan. Kun kaikki osakkaat tai muut omistajat eivät voi valvoa henkilökohtaisesti pääomasijoitustaan yrityksessä, erillisen erityistä luottamusta nauttivan valvontaelimen, tilintarkastajan, käyttö on lisääntynyt. Tilintarkastus lisää myös yleistä luotettavuutta talouselämää kohtaan. Tilintarkastuksella on merkitystä veronsaajille, luotonantajille ja tavarantoimittajille sekä muille sidosryhmille. Toimiva tilintarkastusjärjestelmä takaa osaltaan myös yritystoiminnan kansainvälisen luottamuksen säilymisen. (HE 293/1993: 4)

Tilintarkastuksen perusasetelma on pysynyt samana viimeiset 100 vuotta: yhteisö tuottaa talousinformaatiota, ja tilintarkastaja tarkastaa sen hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Viime vuosikymmeninä lainsäädännön vaatimukset ovat lisääntyneet ja yritysten toimintatavat muuttuneet. Tilintarkastusala on ammattimaistunut, valvonta on tiukentunut ja toimintaohjeet ovat laajentuneet. Toimintaympäristö on muuttunut globaaliksi, ja suuret toimeksiannot vaativat yhteistyötä ja erityisosaamista. Lainsäädännöstä tulevat vaatimukset ovat lisääntyneet ja monimutkaistuneet huomattavasti. Tilintarkastusstandardien merkitys on kasvanut ja digitalisaatio edellyttää teknologista osaamista. Sektorikohtainen erityislainsäädäntö on arkipäivää monilla toimialoilla. Myös yritysten tavat toimia ja organisoitua ovat kokeneet suuria muutoksia viime vuosien aikana.

Tilintarkastus on toimialana ottanut huomattavia ammattimaistumisen askeleita maallikkotilintarkastusjärjestelmästä luopumisen seurauksena. Tilintarkastajiin kohdistuva valvonta on muuttunut viranomaisvalvonnaksi ja säännöllisten laaduntarkastusten merkitys on

kasvanut. Kun vielä 1990-luvulla tilintarkastajien toimintaa ohjaavan hyvän tilintarkastustavan saattoi kertoa 60 sivulla, niin 2020-luvulla puhutaan 2500 sivun mittaisesta yksityiskohtaisesta kansainvälisestä standardistosta. Tilintarkastajien organisoitumisessa on puolestaan havaittavissa trendiä, että tilintarkastaja toimii yhä useammin tilintarkastusyhteisössä. Yksintoimivia tilintarkastajia on maassamme kuitenkin edelleen laajasti. Toimintaan kohdistuvat vaatimukset ovat käytännössä enenevässä määrin ohjanneet tilintarkastajia toimimaan yhteisöissä.

Kestävyyssääntelyn myötä myös tilintarkastajan rooli on laajentunut entisestään. Kestävyysraporttien varmentaminen kestävyysraportointitarkastajana on uusi rooli, joka lisää tehtäviä, osaamisvaatimusta ja vastuuta. Yritysvastuuta koskeva sääntely on nostanut esiin myös uudenlaisia vastuukysymyksiä.

Tilintarkastajaa koskevat vahingonkorvaussäännökset ovat pysyneet pääosin muuttumattomina vuoden 1994 tilintarkastuslaista lähtien, vaikka toimintaympäristö ja muu lainsäädäntö ovat muuttuneet. Suomessa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu on aina ollut henkilökohtaista ja rajoittamatonta, mikä tarkoittaa, että tilintarkastaja ei voi sopimuksella rajoittaa vastuutaan eikä vastuulle ole asetettu ylärajaa. Tilintarkastajiin kohdistuva viranomaisvalvonta ja rikosoikeudellinen vastuu lisäävät tilintarkastajan kokonaisvastuuta. Henkilökohtainen vastuu on poikkeuksellisen laaja ja vaikeasti hallittava. Erilaisten toimintaympäristön muutosten seurauksena EU:n komissio päätyi antamaan suosituksen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamisesta vuonna 2008. Useimmissa EU-maissa tilintarkastajan vastuuta on rajoitettu, mutta Suomessa näin ei ole.

Myös Suomessa on esitetty tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamista. Esimerkiksi Kauppa- ja teollisuusministeriön (KTM) vuonna 2006 teettämässä selvityksessä ”Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu - kehitystarpeet de lege ferenda” Timo Kaisanlahti ja Pekka Timonen ovat esittäneet vahingonkorvausvastuun rajoittamista useammallakin tavalla. Tunnistetuista sääntelyn epäkohdista huolimatta tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskevia säännöksiä ei ole muutettu.

Suomen Tilintarkastajat ry (ST) on tunnistanut tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskevaan sääntelyyn liittyvät epäkohdat. Etenkin kestävyysraportointia koskevan sääntelyn kansallisen täytäntöönpanon valmistelun yhteydessä nostimme esiin useita tilintarkastajan

vastuuseen liittyviä huolia ja epäkohtia sekä toisaalta eri toimijoiden välisten tehtävien, vastuiden ja seuraamusten systemaattista tarkastelua. Kun tuollaiseen tarkasteluun ei kestävyysraportointisääntelyn täytäntöönpanon yhteydessä ollut mahdollisuutta, olemme nostaneet esille jo edellä kuvatun esityksen eduskuntakäsittelyssä tarpeen tilintarkastusalan valvonta- ja seuraamusjärjestelmän kokonaisarvioinnista. Vastuukysymyksiä tulisi tarkastella kokonaisvaltaisesti ja systemaattisesti ottaen huomioon eri toimijoiden roolit, tehtävät ja niiden laiminlyöntiä koskevat seuraamukset, muuttuva toimintaympäristö sekä kehittyvä yritysvastuusääntely. Keskusteluissa tilintarkastusalan sääntelystä vastaavan työ- ja elinkeinoministeriön edustajien kanssa on noussut esiin tarve laajemmalle taustaselvitykselle.

Selvitykset tarjoavat tietoa tilintarkastusalan toimintaympäristöstä ja tilintarkastajan vastuista sekä analyysia ja ehdotuksia lainsäädännön kehittämiseksi. Selvityksissä kuvataan tilintarkastuksen ja toimintaympäristön kehittymistä sekä analysoidaan tutkimustietoa erilaisten vahingonkorvausvastuujärjestelmien vaikutuksista. Selvityksissä tarkastellaan tilintarkastajan ja tarkastettavan yhteisön johdon vastuiden keskinäisiä suhteita, sekä syy-yhteyttä ja tilintarkastajan huolellisuuden arviointiin liittyviä kysymyksiä.

Selvityksissä esitettäviä mahdollisia lainsäädäntömuutoksia voisivat olla tilintarkastajan vastuun toissijaisuus tarkastettavan yhteisön hallintoelinten vastuuseen nähden ja tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun enimmäismäärän säätäminen. Selvityksissä kiinnitetään huomioita myös epäkohtiin liittyen päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön keskinäiseen vastuunjakoon sekä johdon ja tilintarkastajan kanneaikojen vanhentumissäännöksiin.

Tässä julkaisussa on koottu yhteen sekä tilintarkastuksen toimintaympäristön muutokset että oikeudellinen analyysi tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun sääntelystä. Toimintaympäristöanalyysin on laatinut KTT, tilintarkastuksen professori Kim Ittonen ja vahingonkorvausvastuun sääntelyn kokonaisuuden OTT, AA Mika Hemmo. Nämä selvitykset toimivat keskustelunavauksena tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun arvioimiseksi.

Kiitämme Mika Hemmoa ja Kim Ittosta selvitysten tekemisestä sekä tilintarkastusalan edustajia yhteistyöstä selvitysten kommentoinnissa.

16 huhtikuuta 2025

Suomen Tilintarkastajat ry

SELVITYS 1: TILINTARKASTUSALAN JA SEN TOIMINTAYMPÄRISTÖN MUUTOS

*Kim Ittonen
KTT, Tilintarkastuksen professori*

1. Tilintarkastus ja sen rooli yhteiskunnassa

1.1. Tilintarkastuksen määritelmä

Tilintarkastus on riippumatonta ja objektiivista varmennustoimintaa, jonka tavoitteena on lisätä sidosryhmien luottamusta yritysten ja muiden organisaatioiden taloudelliseen ja ei-taloudelliseen (esim. vastuullisuusraportointi) raportointiin. Luottamus tarkoittaa sitä, että tilinpäätöksen tiedot perustuvat kirjanpitoon ja muuhun talennettuun verifioitavaan aineistoon sekä sitä, että tiedot on esitetty lakien, säädösten ja standardien määrittelemässä muodossa (Riistama 1999). Tilintarkastajan tehtävänä on varmentaa, että tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan yhtiön taloudellisesta asemasta ja toiminnan tuloksesta sekä noudattaa sovellettavia tilinpäätös- ja raportointivaatimuksia.

American Accounting Association (AAA, 1973) määrittelee tilintarkastuksen seuraavasti:

“Tilintarkastus on järjestelmällinen prosessi, jonka tarkoituksena on objektiivisesti hankkia ja arvioida näyttöä taloudellisia toimia ja tapahtumia koskevien tietojen totuudellisuudesta ja arvioida, miten nämä tiedot vastaavat niiden esittämiseksi asetettuja tavoitteita sekä viestiä tuloksista niistä kiinnostuneille osapuolille.”

Järjestelmällinen prosessi edellyttää, että tilintarkastustoimeksianto perustuu kansainvälisiin tilintarkastusstandardeihin (Tilintarkastuslaki 1:3) ja kirjanpitoaineistoa analysoidaan yleisesti hyväksytyin menetelmin. Tilintarkastusstandardit määrittelevät viitekehyksen ja keskeisimmät periaatteet, joita tilintarkastusprosessin on noudatettava. Standardien pohjalta tilintarkastaja suunnittelee tarkastustoimenpiteiden luonteen, ajoituksen ja laajuuden siten, että tilintarkastaja kykenee hankkimaan ja arvioimaan näyttöä siitä, antavatko yritysjohdon taloudellisista toimista ja tapahtumista antamat tilinpäätöstiedot kirjanpitolaisissa ja/tai kansainvälisissä tilinpäätösstandardeissa tarkoitettulla tavalla oikeat ja riittävät tiedot. Tilintarkastus on suunniteltava, organisoitava ja dokumentoitava siten, että tarkastusta

suorittavat henkilöt voivat tutkia ja analysoida kaikki olennaiset todisteet oikeiden johtopäätösten saavuttamiseksi.

Voidakseen luotettavasti hankkia aineistoa ja aineiston perusteella arvioida tilinpäätöksen oikeellisuutta, on tilintarkastajalla oltava riittävä ammattitaito ja ammatillinen skeptisyys (Tilintarkastuslaki 4:1). Tilintarkastuksen tehokkuus edellyttää toimeksiannon huolellista suunnittelua ja toteutusta ammattimaisella skeptisyydellä, mikä tarkoittaa, että tilintarkastajan on riittävällä varmuudella tunnistettava tilanteet, joissa tilinpäätös voi olla olennaisesti virheellinen. Tilintarkastaja viestii tarkastuksensa tulokset osakkeenomistajille ja muille sidosryhmille tilintarkastuskertomuksessa. Luotettava tilintarkastuskertomus vaatii ammattitaidon lisäksi tilintarkastajalta objektiivisuutta ja rehellisyyttä. Lisäksi on olennaista, että tilintarkastaja toimii riippumattomasti ja noudattaa kansainvälisesti hyväksytyjä eettisiä periaatteita.

Kansainvälisten tilintarkastusstandardien (ISA) mukainen tarkastus perustuu ehtoon, että asiakasyhtiön johdolla ja hallintoelimillä on tietyt vastuut, jotka ovat keskeisiä tarkastuksen suorittamiselle. ISA 700:aan perustuva Suomen Tilintarkastajat ry:n tilintarkastuskertomusmalli, suosittaa tilintarkastajan selventämään kertomuksessaan vastuut seuraavasti:

Hallitus ja toimitusjohtaja vastaavat tilinpäätöksen laatimisesta siten, että se antaa oikean ja riittävän kuvan Suomessa voimassa olevien tilinpäätöksen laatimista koskevien säännösten mukaisesti ja täyttää lakisääteiset vaatimukset. Hallitus ja toimitusjohtaja vastaavat myös sellaisesta sisäisestä valvonnasta, jonka ne katsovat tarpeelliseksi voidakseen laatia tilinpäätöksen, jossa ei ole väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa olennaista virheellisyyttä.

Osakeyhtiölain (2006:624) 6:2 mukaan ”Hallitus vastaa siitä, että yhtiön kirjanpidon ja varainhoidon valvonta on asianmukaisesti järjestetty”. Toimitusjohtaja vuorostaan vastaa siitä, että ”yhtiön kirjanpito on lain mukainen ja varainhoito luotettavalla tavalla järjestetty” (Osakeyhtiölaki 6:17). Tilinpäätöksen tarkastus ei vapauta johtoa tai hallintoelimiä heidän vastuistaan.

Tilintarkastuksella on vahva yhteiskunnallinen rooli. Sen tavoitteena on lisätä luottamusta pääomamarkkinoilla ja tukea resurssien tehokasta allokaatiota. Tilintarkastaja toimii eräänlaisena ”julkisen edun” (pub-

lic interest) puolustajana, erityisesti kun kyse on yhteiskunnallisesti merkittävistä yhtiöistä (PIE-yhtiöt).

1.2. Tilintarkastuksen tavoitteet ja rajoitteet

Lakisääteistä tilintarkastusta ei suunnitella tai toteuteta niin, että kaikki virheet havaitaan, sillä se johtaisi yleisesti tehottomaan pääomien käyttöön, kun tilintarkastuspalvelun kustannus ylittäisi sen antaman hyödyn. Kansainvälisten standardien (ISA 200) mukaan tilintarkastajan tavoitteena on hankkia kohtuullinen varmuus siitä, onko tilinpäätöksessä kokonaisuutena väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa olennaista virheellisyttä, sekä antaa tilintarkastuskertomus, joka sisältää lausunnon. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi tilintarkastaja tyypillisesti (1) suunnittelee riittävät ja tarkoituksenmukaiset tarkastustoimenpiteet asiakkaan liiketoiminnan ymmärryksen ja riskianalyysin perusteella, (2) rakentaa ja toteuttaa dokumentoidun tilintarkastussuunnitelman ja (3) arvioi tarkastusevidenssiä ja raportoi tehdyt havainnot ja johtopäätökset. Tätä prosessia kutsutaan yleisesti riskiperusteiseksi tilintarkastukseksi.

Riskiperusteisessa tilintarkastuksessa olennaisuus, kohtuullinen varmuus ja tilintarkastusriski ovat tilintarkastuksen toteutuksen tehokkuuden kannalta kriittisiä tekijöitä, mutta toisaalta ne ovat tyypillisesti myös tilintarkastuksen odotuskuilun taustalla vaikuttavia syitä (Hay, Knechel & Willekens 2014; Humphrey, Moizer & Turley 1993). Tilintarkastukseen liittyy luontaisia rajoituksia. Näitä rajoituksia aiheuttavat esimerkiksi käytettävät testausmenetelmät, jotka eivät kata kaikkia liiketapahtumia (otanta); yrityksen sisäisen valvonnan puutteet ja rajoitteet, jotka eivät ehkäise ja havaitse kirjanpidon ja tilinpäätöksen olennaisia virheitä; rajallinen luotettavuus kolmansien osapuolten toimittaman informaation osalta; tilintarkastusevidenssin luonne, sillä se on todistusvoimaltaan usein enemmän vakuuttavaa kuin ratkaisevaa; sekä se että tilintarkastaja käyttää ammatillista harkintaa määrittäessään tarkastusevidenssin luonteen ja määrän sekä muodostaessaan johtopäätökset sen perusteella.

Olennaisuus on keskeinen käsite tilintarkastuksen suunnittelussa ja toteutuksessa, ja sillä arvioidaan tilinpäätöksestä havaittujen virheiden vaikutuksia tilinpäätöksen käyttäjien päätöksentekoon (ISA 320). Tilin-

tarkastajan tavoitteena on havaita tilinpäätöksen käyttäjän kannalta olennaiset virheellisyysdet. Olennaisuutta koskevat arviot tehdään tilannetta kokonaisuutena tarkastellen, ja ne riippuvat tarkastajan näkemyksestä tilinpäätöksen käyttäjien tarpeista sekä virheen koosta tai luonteesta, tai molemmista. Käytännössä tilintarkastaja pyrkii asiakkaan liiketoimintariskien ymmärtämisen ja riskianalyysin perusteella tunnistamaan ne tilinpäätöksen osa-alueet, missä on olennaisen virheellisuuden riski. Epäolennaisiin virheellisyyksiin ei kiinnitetä huomiota, koska niiden tarkastaminen vaatisi paljon resursseja eikä tilinpäätöksen oikea ja riittävä kuva merkittävästi paranisi niiden havaitsemisesta ja korjaamisesta.

Kohtuullinen varmuus on korkea varmuustaso, mutta se ei ole tae siitä, että olennainen virheellisyys aina havaitaan tilintarkastusstandardien ja hyvän tilintarkastustavan mukaisesti suoritettavassa tilintarkastuksessa. Kohtuullisen varmuustason tavoite mahdollistaa tilintarkastajalle edellä mainitut testausmenetelmät, jotka eivät kata kaikkia liiketapahtumia. Näiden rajoittavien tekijöiden vuoksi tilintarkastus ei ole tae siitä, että tilinpäätös olisi täysin vapaa olennaisista virheellisyyksistä.

Tilintarkastusriski tarkoittaa riskiä, että tilintarkastuksen lopputulos ei ole oikea, eli tilinpäätös sisältää olennaisia virheitä, joita tilintarkastaja ei ole tunnistanut (ISA 200). Tilintarkastajan tehtävänä on saavuttaa kohtuullinen, mutta ei absoluuttinen varmuus siitä, ettei tilinpäätöksessä ole olennaisia virheitä. Tilintarkastustoimeksiantoa ei kansainvälisten standardien perusteella suunnitella sellaiseksi, että tilintarkastusriski olisi nolla. Tilintarkastusriskin suuruus vaikuttaa olennaisesti tilintarkastuksen toteutustapaan, kuten tarkastustoimenpiteiden laajuuteen ja laatuun. Useimmissa tilintarkastustoimeksiannoissa yrityksen johto korjaa tilintarkastajan havaitsemat virheet ennen tilinpäätöksen julkaisemista, koska on myös johdon intresseissä julkaista oikeat ja riittävät tiedot sisältävä tilinpäätös. Tilintarkastusriskin toteutuminen ja väärän tilintarkastuskertomuksen antaminen voi johtua siitä, että tilintarkastajan valitsema muutoin asianmukaiset tarkastusmenetelmät eivät havaitse olennaista virhettä. Olennainen virhe voi myös jäädä havaitsematta ja raportoimatta jos tilintarkastajalla ei suorittaessaan tilintarkastustoimeksiantoa ole riittävää ammattitaitoa tai riippumattomuutta, mutta tämä ei ole hyväksyttävä syy tilintarkastusriskin toteutumiselle.

2. Toimintaympäristön muuttuminen

2.1. Yhteiskunnallisten ja taloudellisten muutosten vaikutus tilintarkastusriskiin

Jotta tilinpäätöksen käyttäjät ja yhteiskunta voisivat hyötyä tilintarkastuksesta, on tilintarkastajan sopeuduttava ympäröivän yhteiskunnan ja sidosryhmien kysynnän muutoksiin. Viime vuosikymmeninä muun muassa globalisaatio, teknologinen kehitys, pääomamarkkinoiden muutos ja yrityssääntelyn voimakas lisääntyminen ovat keskeisesti vaikuttaneet tilintarkastusprosessiin, tilintarkastusmenetelmiin ja tilintarkastajan työn organisointiin Suomessa ja kansainvälisesti.

Asiakkaiden koko ja kompleksisuus

Yritysten koon ja kompleksisuuden kasvu sekä lisääntyvä kansainvälisyys ovat muuttaneet tilintarkastajan työtä merkittävästi ja lisänneet tarkastustyön vaativuutta. Suuret, monikansalliset yritykset toimivat nykyisin useammissa maissa, useilla eri toimialoilla ja eri sääntely-ympäristöissä, mikä tekee tilintarkastuksesta monimutkaisempaa ja haastavampaa. Myös pienillä ja keskikokoisilla vientiä harjoittavilla yhtiöillä on nykyisin usein ulkomaisia tytäryhtiöitä. Yritysten koon kasvu tarkoittaa myös suurempia transaktiomääriä, mikä lisää tilintarkastusaineiston analysoinnin ja arvioinnin työmäärää. Lisääntyvä kompleksisuus ja transaktiomäärien kasvu edellyttää systemaattista tilintarkastusprosessia, kehittyneempien teknologisten työkalujen ja analyysimenetelmien hyödyntämistä, kuten data-analytiikkaa ja koneoppimista, jotta voidaan tunnistaa poikkeamat ja mahdolliset virheet tehokkaasti.

Tilintarkastajilta edellytetään syvällistä asiantuntemusta paitsi kansainvälisestä tilinpäätöskäytännöstä myös yritysten sisäisistä prosesseista, riskienhallinnasta ja liiketoimintamalleista. Lisäksi kansainvälistyminen tuo mukanaan monimutkaisuutta muun muassa verotuksen, yritysjärjestelyiden ja konserniraportoinnin näkökulmasta. Eri maiden sääntelykehykset ja tilinpäätösstandardit asettavat haasteita tilintarkastajille, sillä samankin konsernin eri yksiköt voivat

soveltaa erilaisia sääntöjä ja käytäntöjä. Tämän vuoksi tilintarkastuksen koordinointi monikansallisissa yrityksissä vaatii aiempaa tiiviimpää yhteistyötä eri maiden tilintarkastajien ja viranomaisten kanssa sekä asettaa uusia vaatimuksia tilintarkastajan osaamiselle.

Kansainvälisiä suuria yhtiöitä tarkastavat tilintarkastusyhteisöt kehittävät ja harmonisoivat kansainvälisen verkostonsa sisällä tarkastusmenetelmiään sellaisiksi, että maiden rajat ylittävien tilintarkastustiimien johtaminen ja laadunvalvonta olisi ylipäänsä mahdollista, mutta myös mahdollisimman tehokasta. Yhtenäisen laadun takaaminen globaaleissa tarkastustoimeksiannoissa on haasteellista, koska kulttuuri, kannustimet ja riski haastaa tilintarkastaja oikeuteen poikkeaa olennaisesti eri maissa (Lenz and James 2007; Sunderland and Trompeter 2017; Bik and Hooghiemstra 2018; Financial Reporting Council [FRC] 2018). Tutkimuksissa onkin todettu, että globaalien toimeksiantojen johtaminen on haasteellista, mutta myös että tilintarkastuksen laatu kansallisissa tilintarkastuksissa vaihtelee maittain (Michas 2011; Francis, Michas, and Seavey 2013; Downey ja Westermann 2021). Globalisaation lisääntyessä on kansainvälisten pääomamarkkinoiden näkökulmasta olennaista, että myös sääntely on kansainvälisesti koordinoitua ja tilintarkastuksen luotettavuutta, läpinäkyvyyttä ja laatua on mahdollista arvioida ja valvoa (Doty 2011).

Pääomamarkkinoiden avautuminen ja kasvava kansainvälisyys ovat johtaneet tilintarkastuksen sääntelyn kiristymiseen erityisesti EU:ssa. Samalla kansalliset valvojat (Suomessa Tilintarkastusvalvonta PRH:ssa) seuraavat tarkemmin tilintarkastuksen laatua ja eettisten standardien noudattamista. Tiukentunut sääntely- ja valvontaympäristö ei ainoastaan lisää tilintarkastusriskiä, vaan myös todennäköisyyttä, että mahdolliset puutteet tai virheet tarkastuksessa havaitaan. Lisäksi monimutkainen lainsäädäntö- ja raportointiympäristö vaatii tilintarkastajalta laajaa ymmärrystä eri säädöksistä ja normistoista eri oikeudenkäyttöalueilla.

Yritysten koon ja kompleksisuuden lisääntyessä korostuvat sisäisen valvonnan, yritysjohton integriteetin ja riskiperusteisen tilintarkastuksen rooli. Kohtuullinen varmuus on mahdollista saavuttaa kohtuullisilla kustannuksilla, kun toimeksiantoon sovelletaan riskiperusteista tilintarkastusta ja kun sisäiseen valvontaan sekä yritysjohton integriteettiin voidaan riittävässä määrin luottaa. Koska tilintarkastajan tavoitteena on kohtuullinen varmuus, sekä tilinpäätösten olennaisiin virheellisyyksiin keskittyminen, jää tilintarkastusstandardien mukai-

sesti toteutetussa toimeksiannossa kuitenkin joskus virheitä havaitsematta, joko sovellettavien tilintarkastusmenetelmien luonteesta tai asiakkaan väärinkäytöksestä johtuen.

Omistus- ja pääomarakenteen muutokset

Viime vuosikymmeninä on yrityskentässä tapahtunut merkittäviä muutoksia yritysten omistus- ja pääomarakenteessa, ja myös nämä muutokset ovat olleet tilintarkastuksen kannalta keskeisiä. Perinteisestä pankkirahoituksesta ja keskittyneestä omistuksesta on Suomessa siirrytty kansainvälisten suuntausten mukaisesti kohti riski- ja joukkorahoitusta ja hajaantuneempaa omistusta niin pienissä- ja keskisuurissa, kuin myös suurissa yhtiöissä. Hajautuneempi omistus ja pääomarakenteet lisäävät merkittävästi sidosryhmien määrää sekä omistuksen, rahoituksen ja johdon eriytymistä. Nämä kasvattavat agenttiteoriankin perusteella olennaisesti vaatimuksia tilintarkastajaa kohtaan. Tilintarkastajat ovat kansainvälisessä kontekstissa tilinpäätösraportointiin liittyvissä epäselvyyksissä houkuttelevia vahingonkorvauskanteen kohteita, sillä heidän arvioidaan olevan sekä suostuvaisia että maksukykyisiä sopimaan kanteet maineensa suojelemiseksi.

Vaatimus hallinnon tarkastamisesta

Suomen malli, jossa myös hallinto on tilintarkastuksen kohteena (Tilintarkastuslaki 3:1), poikkeaa monista muista maista. Samalla kun kansainväliset tilintarkastusyhteisöt harmonisoivat prosessejaan globaaleissa toimeksiannoissa, suomalainen käytäntö vaatii tilintarkastajalta laajempaa osaamista ja harkintaa, koska yhdenmukaisia kansainvälisiä standardeja hallinnon tarkastamiseen ei ole olemassa.

Velvollisuus tarkastaa ja lausua asiakkaan hallinnosta on ongelmallinen kahdesta syystä. Ensinnä, koska kyse ei ole kansainvälisestä tavasta, hallinnon tarkastamisen prosessia ei ole käsitelty kansainvälisissä tilintarkastusstandardeissa lainkaan. Tilintarkastuslaissa ei myöskään ole määritelty sisältöä, laajuutta tai menetelmiä. Toiseksi, hallinnon tarkastus kohteena eroaa merkittävästi tilinpäätöksen tarkastuksesta. Tilinpäätöstarkastuksessa ”järjestelmällinen prosessi” edellyttää, että tilintarkastaja suunnittelee tarkastustoimenpiteiden luonteen, ajoituksen ja laajuuden siten, että tilintarkastaja kykenee hankkimaan ja arvioimaan näyttöä siitä, antavatko yritysjohdon taloudellisista toimita ja tapahtumista annetut antamat tilinpäätöstiedot kirjanpitolaisissa ja/tai kansainvälisissä tilinpäätösstandardeissa tarkoitetulla tavalla

oikeat ja riittävät tiedot. Hallinnon tarkastuksessa ei ole eksplisiittisiä ”johdon väittämiä” tai oikeita ja riittäviä tietoja, joita tilintarkastaja tarkastaa. Hallintoa tai sen järjestämistä ei myöskään yksityiskohtaisesti säädellä sellaisella tavalla, että tilintarkastajalla olisi sääntelyyn perustuva hyväksyttävä minimitaso. Suomen Tilintarkastajat (2021) on antanut suosituksen osakeyhtiön hallinnon tarkastuksesta, joka lieene ensimmäinen yritys luoda viitekehys hallinnon tarkastuksen käytännön lähtökohdaksi. Hallinnon tarkastus ja sen sisällön juridinen epäselvyys on yksi merkittävä tekijä, joka lisää tilintarkastusriskiä ja tilintarkastajan riskiä joutua vahingonkorvauskanteen kohteeksi Suomessa.

Konkurssien lisääntyminen

Viimeisimpänä tilintarkastukseen vaikuttavana kehityksenä Suomen talouselämässä on ollut konkurssien voimakas lisääntyminen (Konkursiasiamiehen toimisto 2024). Asiakkaan heikko taloudellinen tila vaikuttaa merkittävästi tilintarkastustoimeksiannon riskisyyteen, tilintarkastusriskiin sekä vahingonkorvauskanteen riskiin. Useissa odotuskuilu-tutkimuksissa (ks. kirjallisuuskatsaus Quick 2020) on todettu, että tilintarkastajan odotetaan tilinpäätöksen tarkastuksen perusteella kykenevän ennustamaan asiakkaan konkurssin. Konkursisilanteessa sijoittajat ja luotonantajat ovatkin todennäköisemmin aktiivisempia hakemaan kompensatiota tappioilleen tilintarkastajalta. Asiakkaan taloudellinen ahdinko on keskeinen osa tilintarkastusyhteisöjen riskinhallintastrategiaa. Tutkimusten mukaan asiakkaan riskisyys, kuten taloudellinen ahdinko, osakekurssin romahdus, litigaattioriski ja tilinpäätöksen korjaaminen, vaikuttaa negatiivisesti yhtiön mahdollisuuksiin hankkia tilintarkastuspalveluja (Johnstone 2000; Johnstone ja Bedard 2003; Aobdia ym. 2020; Lee 2022). Teoreettisesti laajemman vahingonkorvausvastuun voidaan ajatella vahvistavan tätä vaikutusta.

Yhteenveto

Tilintarkastuksen haasteiden ja riskien kasvaessa myös markkinat keskittyvät entisestään niille toimijoille, joilla on riittävät resurssit ja kansainvälinen verkosto monimutkaisten toimeksiantojen suorittamiseen. Tästä syystä suurempia, monikansallisia toimeksiantoja kykenee käytännössä tarkastamaan vain rajallinen joukko suuria tilintarkastusyhteisöjä. Tämä nähdään Suomessa jo nyt. Suomessa

Big 4 tilintarkastajien markkinaosuus julkisen kaupankäynnin kohteena olevien yhtiöiden tarkastuksesta on Euroopan toiseksi korkein, mikäli markkinaosuutta mitataan listayhtiöiden toimeksiantojen lukumäärällä (Big 4 osuus = 95%), ja neljänneksi korkein jos markkinaosuutta mitataan listayhtiöiden maksamilla palkkioilla (Big 4 osuus = 99%) (Audit Analytics 2025). Suuri markkinaosuus johtuu muun muassa siitä, että pienemmät toimijat eivät voi tai halua ottaa riskiä laajoista ja vaativista toimeksiannoista, joissa vastuuriskit ovat korkeita ja kansainvälisiä resursseja tarvitaan paljon.

2.2. Kestävyyssraportointitarkastuksen kehitys ja sen vaikutus tilintarkastusriskiin

Kestävyyssraportointi on noussut keskeiseksi osaksi yritysten raportointia, ja EU:n CSRD-direktiivi edellyttääkin suurimmilta yrityksiltä laajamittaista raportointia. EU-direktiivin mukainen lakisääteinen kestävyysraportti kuuluu tilintarkastajan varmennuksen piiriin. Tilintarkastajilla on kasvava rooli kestävyysraportoinnin tarkastamisessa, mikä asettaa uusia vaatimuksia ammattikunnan osaamiselle ja riippumattomuudelle. Kestävyysraportointitarkastajan tehtävä on varmentaa kvalitatiivista raportointia, ja samalla yrityksen ja sen johdon oma vastuu korostuu.

Kestävyysvarmennuksen tavoitteena on tilinpäätöksen tarkastuksen tapaan lisätä sidosryhmien luottamusta yrityksen kestävyysraporttiin. Kestävyysvarmennuksessa tarkastetaan yrityksen kestävyysraportin paikkansapitävyyttä, esitystapaa sekä kuinka hyvin raportoidut tiedot vastaavat sääntelyä ja alan parhaita käytäntöjä. Kestävyysvarmennus kattaa ympäristöön, sosiaalisiin tekijöihin ja hyvään hallintotapaan (ESG) liittyviä tietoja, jotka ovat pääsääntöisesti kvalitatiivisia ja ei-taloudellisia.

Kestävyysvarmennus eroaa perinteisestä tilintarkastuksesta monin tavoin. Ensinnäkin tarkastuksen kohteet eroavat toisistaan. Kestävyysvarmennuksessa tarkastuksen kohteena on kestävyysraportti, kun taas perinteisessä tilintarkastuksessa kohteena on yrityksen tilinpäätös. Tilinpäätös sisältää pääosin historiallista numeerista informaatiota, kun taas kestävyysraportti keskittyy laajemmin yrityksen vastuullisuuteen liittyviin kysymyksiin, kuten ympäristövaikutuksiin ja

sosiaaliseen vastuuseen. Toiseksi koska tarkastuksen kohteen luonne poikkeaa merkittävästi perinteisestä tilinpäätöstarkastuksesta, myös tarkastusmenetelmät eroavat selvästi. Tilinpäätöksen tarkastuksessa analysoidaan ja varmennetaan vakiintunein menetelmin johdon esittämien historiallisten numeeristen taloudellisten tietojen oikeellisuutta vertailemalla esitettyjä tietoja sisältöä ja esitystapaa ohjaaviin standardeihin ja määräyksiin. Kestävyyssvarmennuksessa tarkastetaan myös merkittävässä määrin laadullista informaatiota, kuten yrityksen vastuullisuusstrategioita ja -periaatteita, ympäristötavoitteita sekä sosiaalisen vastuullisuuden toteutumista, joille ei samalla tavalla voida standardeilla ja määräyksillä antaa oikeata tai väärää esitystapaa tai minimitasoa. Kestävyyssvarmennuksessa käytetään usein erilaisia tarkastusmenetelmiä, kuten haastatteluja, dokumentaatioiden arviointia, prosessien läpikäyntiä sekä paikan päällä tehtävään havainnointiin perustuvia tarkastuksia ja päätelmiä. Tällaisen evidenssin todistusarvo on alhaisempi kuin esimerkiksi kahdenkertaiseen kirjanpitoon perustuvien johdon tilinpäätösväittämien tarkastaminen.

Kestävyyssvarmennuksen ja perinteisen tilintarkastuksen varmennuksen tasossa on myös merkittävä ero. Tilintarkastuksessa tavoitellaan kohtuullista varmuutta. Kestävyyssvarmennuksessa sen sijaan pyritään saavuttamaan rajoitettu varmuus, mikä on alhaisempi varmennuksen taso ja sallii suppeammat tarkastustoimenpiteet ja korkeamman epävarmuuden tason. Kvalitatiivisen tiedon arviointi asettaa erityisiä haasteita varmennuksen toteutukselle, sillä kvalitatiivisen aineiston tarkastaminen on usein subjektiivisempaa kuin numeerisen tiedon tarkastaminen. Suomen Tilintarkastajien (2025) suositus kestävyysraportoinnin varmennuksesta toteaa kestävyysraportoinnin erityispiirteistä seuraavasti (s. 5-6):

Kestävyysraportoinnille leimallisia piirteitä ovat esimerkiksi:

- laaja kestävyystietojen ja -raportoinnin aiottujen käyttäjien piiri, joka odottaa ja vaatii erilaisia raportoitavia asioita ja niihin liittyvää varmennusta;
- tapahtumien, tietojen, mittauskriteerien ja raportoitavien kohteiden moninaisuus;
- mittayksiköiden erilaisuus, ja sekä numeeristen että laadullisten mittarien käyttö;
- numeerisen tiedon lisäksi suuri määrä laadullista, tekstimuotoista tietoa;
- mitattavien ja kerättävien tietojen perusteena olevien tapah-

tumien ja prosessien sijainti sekä toimeksiantajan omassa että hankintaketjun ja asiakkaiden toiminnassa, sekä oman toiminnan ja arvoketjun vaikutuksenalaisissa yhteisöissä;

- raportoinnin vahva yhteys strategiaan ja liiketoimintamalleihin sekä näiden vaikutuksiin, tavoitteisiin ja riskeihin;
- muun pakottavan sääntelyn kirjavuus kansainvälisellä ja paikallisella tasolla, sekä sääntelyn jatkuva kehittyminen.

Myös olennaisuuden käsite eroaa merkittävästi kestävyysvarmennuksessa ja tilintarkastuksessa. Tilintarkastuksessa olennaisuus liittyy ensisijaisesti taloudelliseen vaikutukseen, eli virheellisyys katsotaan olennaiseksi, jos se vaikuttaa tilinpäätöksen käyttäjien taloudellisiin päätöksiin. Kestävyysraportoinnissa ja varmennuksessa sen sijaan sovelletaan kaksoisolennaisuuden periaatetta. Sen mukaan kestävyysraporttien tietojen olennaisuusarvioissa on huomioitava toisaalta yhtiön vaikutus ihmisiin ja ympäristöön (vaikutusolennaisuus), ja toisaalta kestävyyskysymyksiin liittyvien riskien ja mahdollisuuksien vaikutus yrityksen liiketoimintaan (taloudellinen olennaisuus). Tämä tarkoittaa, että kestävyysvarmennuksessa tarkastellaan laajemmin yrityksen toimintojen vaikutuksia eri sidosryhmiin.

Nämä tekijät lisäävät kestävyysvarmennuksen monimutkaisuutta ja haastavuutta. Kestävyysvarmennusprosessi on myös pääpiirteiltään vastaavanlainen riskiperusteinen tarkastusprosessi, jossa tilintarkastaja suunnittelee riittävät ja tarkoituksenmukaiset tarkastustoimenpiteet asiakkaan liiketoiminnan ymmärryksen ja riskianalyysin perusteella, rakentaa ja toteuttaa tilintarkastussuunnitelman, vastaa arvioituihin riskeihin ja lopuksi arvioi keräämänsä evidenssin pohjalta vastuullisuusraportin tietojen oikeellisuutta ja raportoi tehdyt havainnot ja johtopäätökset. Kvalitatiivisen tiedon luonne, tarkastusmenetelmät, rajatun varmuuden tavoite ja kaksoisolennaisuuden periaate kaikki lisäävät tilintarkastusriskiä ja vahingonkorvauskanteen riskiä.

3. Tilintarkastajan vastuun rajoittaminen: katsaus teoriaan ja empiriaan

3.1. Johdanto

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittaminen on kansainvälisesti merkittävä kysymys, joka liittyy vahvasti tilintarkastusmarkkinoiden toimivuuteen ja kilpailullisuuteen. Perusajatuksena vahingonkorvausvastuun rajoittamisessa on estää yksittäisiä, kohtuuttoman suuria vahingonkorvausvaateita vaarantamasta tilintarkastusyhteisöjen ja pääomamarkkinoiden toimintaa ja siten ylläpitää alalla monipuolisuutta sekä lisätä pienten ja keskisuurten tilintarkastusyhteisöjen kilpailukykyä. Euroopan komissio suositti jäsenmaitaan harkitsemaan erilaisia malleja tilintarkastajien vahingonkorvausvastuun rajoittamiseksi (2008/473/EY). Komission perusteluna oli, että rajaton vahingonkorvausvastuu voi heikentää kilpailua tilintarkastusmarkkinoilla ja johtaa markkinoiden keskittymiseen vain suurimmille toimijoille.

Suosituksessa komissio kehotti jäsenmaita harkitsemaan erilaisia vastuunkantoon liittyviä malleja, kuten:

- Lainsäädännöllisiä enimmäisvastuurajoja (lakisääteiset katot)
- Sopimusperusteisia rajoituksia, joilla enimmäisvastuu voidaan rajata yhdessä asiakkaan kanssa
- Vastuun jakamista eri toimijoiden kesken (“proportionate liability”)

Komission perusteluna oli, että rajaton yhteisvastuullinen vahingonkorvausvastuu voi heikentää kilpailua tilintarkastusmarkkinoilla ja johtaa markkinoiden keskittymiseen vain suurimmille toimijoille. Toisaalta suositus ei ollut oikeudellisesti sitova, eikä näin ollen pakottanut jäsenmaita yhtenäistämään kansallisia lakejaan. EU antoi kunkin maan päättää, miten tai missä määrin se haluaa rajoittaa tilintarkastajan vastuuta. EU-jäsenvaltioissa onkin yhä erilaisia käytäntöjä, joissain maissa on lakiin kirjattuja enimmäisvastuurajoja, toisissa käytössä on yritysten ja tilintarkastajien keskinäisiin sopimuksiin perustuvat rajoitukset, ja jäljelle jäävissä maissa ei ole erityistä rajoitusmekanismia

(De Poorter 2008). Komission pyrkimyksenä on turvata riittävä sijoittajansuoja, luotettavat pääomamarkkinat, mutta tehokas ja kilpailtu tilintarkastusmarkkina. Rajattoman vahingonkorvausvastuun on myös todettu olevan mahdollinen järjestelmäriskin aiheuttaja, sillä kattavien vastuuvakuutusten puuttuessa, suuren vahingonkorvausvaatimuksen (”mega-claim”) menestyminen saattaisi johtaa merkittävän kansainvälisen tilintarkastusyhteisön ajautumiseen konkurssiin. Tällä olisi todennäköisesti merkittävä heikentävä vaikutus pääomamarkkinoiden vakauteen maailmanlaajuisesti.

Kriitikot kuitenkin varoittavat, että vastuun rajaaminen voi heikentää tilintarkastajien kannustimia ylläpitää korkeaa tilintarkastuksen laatua sekä heikentää heidän sitoutumistaan osakkeenomistajiin nähden. Samalla tavoin kuin vahingonkorvausvastuun rajoitukset voivat parantaa pienten ja keskisuurten tilintarkastusyhteisöjen kilpailumahdollisuuksia (Philipsen 2014), ne voivat kuitenkin herättää huolta sijoittajansuojan riittävydestä ja väärinkäytösten paljastamiskin heikkenemisestä. Kansainvälisesti onkin pyritty löytämään ratkaisuja, jotka tasapainottavat tilintarkastajien vastuun ja ammatin houkuttelevuuden. Liian alhainen enimmäisvastuuraja voi haitata sidosryhmien luottamusta, kun taas liian korkeana pidetty vastuu voi johtaa käytännön ongelmiin, kuten alalle tulon rajoittumista. Powers (1998) kuitenkin korostaa, että tilintarkastajan vastuuvellisuus on monisäikeinen kokonaisuus, jossa tulisi ottaa huomioon oikeudelliset, sosiaaliset ja institutionaaliset tekijät. Hänen mukaansa tilintarkastajien vastuuta on arvioitava kokonaisvaltaisesti, huomioiden yritysten, sidosryhmien sekä corporate governancen ja yhteiskunnan odotusten kehittyminen.

Kysymys vahingonkorvausvastuusta on tyyppillisesti korostunut etenkin merkittävien yritysskandaalien jälkeen, kun toisaalta pinnalle ovat nousseet kysymykset tilintarkastajien roolista väärinkäytösten tai konkurssien tunnistamisessa, ja toisaalta on herännyt pelko siitä, että ”rajoittamaton” vahingonkorvausvastuu voi horjuttaa koko tilintarkastusmarkkinaa. Euroopan unionin (EU) jäsenmaat ovat reagoineet tähän osin lainsäädännöllä, joka sallii esimerkiksi kiinteät rahalliset vastuurat tai proportionaalisen vastuun. Toisaalta esimerkiksi Yhdysvallat suhtautuu edelleen varauksellisesti tilintarkastajien vastuukattoihin. Seuraavaksi esitellään tilintarkastajan vastuun teoreettista taustaa sekä akateemisen tutkimuksen keskeisiä tuloksia.

Seuraavassa luvussa käsitellän teoreettista taustaa (3.2), jossa esi-

tellään keskeisiä teoreettisia malleja ja talousteoreettisia näkökulmia tilintarkastajan vastuun rajoittamisen vaikutuksista. Tämän jälkeen (3.3) esittelen empiiristen tutkimusten havaintoja, jotka selvittävät vahingonkorvausvastuun rajoittamisen keskeisiä vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun, palkkioihin ja kilpailuun. Luvun lopussa esitetään lyhyt johtopäätös ja yhteenvedo tutkimusten keskeisimmistä tuloksista.

3.2 Teoreettinen tausta

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu ja sen rajoittaminen on moniulotteinen kysymys, joka kytkeytyy läheisesti eri toimijoiden kannustimiin ja käyttäytymiseen, tilintarkastuksen rooliin ja merkitykseen pääomamarkkinoilla, tilintarkastusmarkkinoiden toimivuuteen ja vakauteen sekä tilintarkastustoimeksiantoihin ja -prosessiin. Yksi keskeinen kysymys vahingonkorvausvastuun rajoittamisessa on myös se, miten se vaikuttaa tilinpäätösten laatijoiden ja käyttäjien käyttäytymiseen ja kannustimiin. Hillegeist (1999) mallintaa miten erilaiset vahingonkorvausvastuun jakoperiaatteet (yhteisvastuu vs. suhteellinen vastuu) vaikuttavat yrityksen johdon kannustimiin huolehtia taloudellisen raportoinnin laadusta sekä tilintarkastajien kannustimiin huolehtia tilintarkastuksen laadusta. Lähtökohtana on, että vastuun jakoperiaatteet asettavat erilaisia kannustimia yritykselle ja tilintarkastajalle, mikä heijastuu sekä yritysjohdon raportoinnin että tilintarkastuksen tasoon. Jaettu riski tai mahdollisuus siirtää riski toiselle osapuolelle toimii tietyissä tilanteissa kannustimena lisätä riskinottoa. Suuriin kansainvälisiin tilintarkastusyhteisöihin viitataan usein termillä ”deep pockets”, millä tarkoitetaan heidän kykyään korvata mahdollisia tappioita sijoittajille, mikäli johdon maksukyky on heikko. Hillegeist (1999) havainnollistaa, että yhteisvastuullisen vahingonkorvausvelvollisuuden tilanteessa, yrityksen johdolla on alhaisemmat kannustimet ylläpitää korkeampaa tilinpäätösraportoinnin (sekä sen taustalla toimivan kirjanpidon ja sisäisen valvonnan) laatua jos tilintarkastajalla tiedetään olevan maksukykyä (”deep pockets”), kun vastaavasti tilintarkastaja reagoi yhteisvastuuseen lisäämällä tilintarkastustoimenpiteiden määrää ja laatua sekä korkeamman vahingonkorvauskanteen riskin vuoksi, mutta myös sen vuoksi että he tunnistavat johdon alhaisemmat kannustimet ylläpitää korkeampaa tilinpäätöksen laatua kun tilintarkastajalla on rajoittamaton yhteisvastuu.

Rajoittamaton vastuu voi talousteorian mukaan johtaa tilintarkastajien liialliseen riskinvälttelyyn ja tehottomuuteen. Tutkimusten mukaan tilintarkastajat reagoivat asiakkaan riskisyyteen (i) välttämällä riskisten asiakkaiden toimeksiantoja ((Dopuchin ja King 1992; Koch ja Schunk 2013; Johnstone 2000; Krishnan ja Krishnan 1999; Johnstone ja Bedard 2003), (ii) pienentämällä tilintarkastusriskiä lisäämällä tarkastustoimenpiteiden määrää, laatua sekä tilintarkastustiimin asiantuntijoiden määrää (Bedard ym. 2008) tai (iii) nostamalla tilintarkastuspalkkiota (riskilisä) (Bell ym. 2001; Bedard ja Johnstone 2004). Vastuukatto tasapainottaa teoriassa kannustimia siten, että tilintarkastajat eivät toimi liian varovaisesti toimeksiannoissaan ja vastaavasti yrityksen johdolla on suuremmat intressit ylläpitää korkeaa tilinpäätöksen, kirjanpidon ja sisäisen valvonnan laatua (Weil 1984; Watts ja Zimmerman 1986). Hillegeistin (1999) mallinnuksen mukaan rajattu vahingonkorvausvastuu ei laskisi tilinpäätösinformaation laatua, vaikka tilintarkastajan olennaisten virheiden havaitsemiseksi tekemien tarkastustoimenpiteiden määrä laskisi, sillä olennaisten virheiden riski yrityksen laatimissa tilinpäätöksissä olisi pienempi, kun johdolla olisi oman riskinsä hallitsemiseksi suuremmat kannustimet ylläpitää korkeampaa laatua. Pääomamarkkinoiden sekä tilintarkastusmarkkinoiden kestävyys näkökulmasta rajatun vastuun ympäristössä eri kokoiset tilintarkastusyhteisöt ovat halukkaampia ja kyvykkäämpiä kilpailemaan toimeksiannoista, palvelemaan pienempiä tai riskisempiä yrityksiä, ja tarjoamaan tilintarkastuspalveluita alhaisemmilla kustannuksilla, mikä kasvattaa tilintarkastuspalveluiden saatavuutta yrityksille ylipäänsä ja informaation laatua pääomamarkkinoilla.

Rajattoman yhteisvastuun kannattajat näkevät vahingonkorvausvastuun keskeisenä kannustimena korkean tilintarkastuslaadun ylläpitämisessä. Kun merkittävän vahingonkorvausvaateen riski on suuri, on tilintarkastajalla vahvempi kannustin varmistaa, että olennaiset virheet havaitaan ja estetään (Dopuch ja King 1992; Monroe et al. 1992). Dye (1993) havaitsi, että ankarammat vastuusäännöt todellakin vaikuttavat positiivisesti tilintarkastajan tekemien tarkastustoimenpiteiden määrään ja laatuun, koska tilintarkastaja pyrkii pienentämään vahingonkorvauskanteen riskiä, mutta myös että ankarampi vastuu on omiaan johtamaan tehottomuuteen, eli liialliseen varovaisuuteen ja liiallisten tarkastustoimenpiteiden tekemiseen vahingonkorvausriskin välttämiseksi. Talousteoreettisesta perspektiivistä vahingonkorvausvastuusääntelyssä pitäisi löytää tasapaino, jossa tilintarkastajan

vastuuvelvollisuus olisi sellainen, että se kannustaa tilintarkastajia varmistamaan riittävän tilintarkastuslaadun ilman että markkinoiden toimivuus vaarantuisi (esim. tilintarkastajien halukkuus ottaa uusia asiakkaita tai asiakkaiden maksamien palkkioiden liiallinen nousu; tai yritysjohton kannustimet ylläpitää korkeaa laatua) (Dye 1993; Hillegeist 1999). Toisaalta sääntely ja standardit luovat jo vähimmäislaatu- ja toimivat pelotteena huonolle käytännölle ja vakava virhe tilintarkastuksessa johtaa todennäköisesti mainehaittaan, mikä myös hillitsee riskikäyttäytymistä. Sekä Hillegeist (1999) että Dye (1993) korostavat kannustinvaikutusten merkitystä, vaikka heidän malleissaan on erilaisia oletuksia. Yhteinen johtopäätös on, että tilintarkastajan vastuun rajoittamisella on vaikutuksia sekä tilintarkastajan että yritysjohton käyttäytymiseen.

3.3. Empiiriset havainnot

Tilintarkastuksen laatu, tilintarkastuksen hinta, tilintarkastuspalveluiden saatavuus ja tilintarkastusmarkkinoiden toimivuus ovat keskeisimmät kysymykset keskusteluissa tilintarkastusalan sääntelystä, näin myös pohdittaessa vahingonkorvausvastuun rajoittamisen hyötyjä ja haittoja.

Empiiriset tulokset, jotka kyseenalaistavat vahingonkorvausvastuun rajoittamista

Tutkimuksissa on joitain havaintoja edellä kuvatusta laadun ja tilintarkastuspalveluiden tarjontatekijöiden negatiivisesta suhteesta: tiukemmat tilintarkastajien vastuusäännöt ovat yhteydessä korkeampaan laatuun (Venkataraman ym. 2008; Laux ja Newman 2010; Firth et al. 2012; Laitinen 2015; He ym. 2017), mutta ne vähentävät olennaisesti korkealaatuisten tilintarkastusyhteisöjen halukkuutta ottaa korkeariskisiä asiakkaita ilman merkittävää preemiota tilintarkastuspalkkioihin (Laux ja Newman 2010). Dye (1993) havaitsi, että laillisten ja sopimusperäisten seuraamusten suuruus kannustaa tilintarkastajia lisäämään tarkastustoimenpiteitä tilintarkastusriskin ja vahingonkorvauskanteen riskin pienentämiseksi, mutta hänen mukaansa tämä johtaa liialliseen varovaisuuteen ja tilintarkastuskustannusten nousun epäoptimaaliselle tasolle. Eurooppalaisiin aineistoihin pohjautuvat tutkimukset osoittavat, että vahingonkorvausvastuun rajoittaminen

voi heikentää tilintarkastuksen laatua, koska se saattaa vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastajien kokemaan vastuuseen. Tämä negatiivinen vaikutus on voimakkaampi silloin, kun pienemmät tilintarkastusyhteisöt tarkastavat suurempia asiakasyrityksiä (Laitinen, 2015). Gietzmann ja Quick (1998) kuitenkin toteavat Saksan kokemuksen perusteella, että korkea vahingonkorvausvelvollisuus ei yksin riitä varmistamaan korkealaatuista tilintarkastusta, vaan se on vain yksi osa laajempaa yritysten hallintojärjestelmän kokonaisuutta, johon vaikuttaa paitsi corporate governance -ympäristö, myös standardit, muu sääntely sekä valvonta.

Empiiriset tulokset, jotka puoltavat vastuunrajoitusta

Useat tutkimukset osoittavat, ettei kohtuullinen vastuunrajoitus heikennä tilintarkastuksen laatua. Esimerkiksi Louis ym. (2019) vertasivat yhtiöitä, joilla oli käytössä vastuunrajoitussopimuksia, sellaisiin yhtiöihin, joilla niitä ei ollut. He eivät löytäneet todisteita heikommasta raportoinnin laadusta (tilintarkastuksen laatu) silloin kun tilintarkastajan vastuuvastuunrajoitusta oli rajoitettu. Irving ym. (2024) raportoivat, että kun tilintarkastajan vastuuvastuunrajoitusta oli rajattu, maksoivat asiakkaat alhaisempia tilintarkastuspalkkioita ilman, että havaitut tilintarkastusvirheet lisääntyivät. Chan ja Pae (1998) havaitsivat että vaikka tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittaminen näyttäisi vähentävän tilintarkastajien työpanosta, vaikuttaisi vastuun rajoittaminen positiivisesti tilintarkastuksen odotettuun kokonaisuhyötyyn yritykselle ja omistajille, sillä rajattoman vastuun alla tilintarkastajan työpanos on optimaalista tasoa korkeampi, mistä aiheutuu myös optimaalista tasoa korkeammat kustannukset asiakkailla. Lennox ja Lin (2012) tulokset viittaavat siihen, että rajoitetulla vahingonkorvausvastuulla ei näytä olevan kielteistä vaikutusta tilintarkastuksen laatuun tai tilintarkastuksen luotettavuuteen.

Empiiriset tulokset vastuunrajoitusten ja tilintarkastuspalkkioiden välisestä yhteydestä

Tilintarkastuspalkkiot sisältävät tilintarkastajan vahingonkorvauskanteen riskiä heijastavan riskilisän. Toisin sanoen, tilintarkastajat muokkaavat palkkiota heijastamaan asiakkaan toimeksiannon riskisyyden (tilintarkastusriski), vahingonkorvauskanteen riskin ja muusta sääntelystä johtuvan riskin (Venkataraman ym. 2008). Laux ja Newman (2010) toteavatkin tähän liittyen, että vahingonkorvauskanteen riskin

kasvu voidaan siirtää palkkioihin, kun taas erityisesti vahingonkorvauskanteesta johtuvaa maineriskiä on vaikeaa hinnoitella tai siirtää palkkioihin. Myös Choi (2010) osoitti, että sääntely-ympäristö, jossa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu on korkeampi nostaa tilintarkastuspalkkioita. Tämä on loogista, sillä tilintarkastajat pyrkivät siirtämään laajat vahingonkorvausriskit laskuttamiinsa palkkioihin. Toisaalta vastuukattoon liittyvät tutkimukset osoittavat, että kun vahingonkorvausvastuuta rajoitetaan, tilintarkastusmaksut laskevat ilman merkkejä heikentyneestä laadusta (Louis ym., 2019). Irving ym. (2024) havaitsivat aineistolla, että tilintarkastajat ja asiakkaat laativat tilintarkastajan vahingonkorvausta rajoittavia sopimuksia useammin, kun asiakkaat olivat riskisempiä ja kun heillä oli enemmän sisäisen valvonnan heikkouksia. Toinen mielenkiintoinen havainto Irvingin ym. (2024) tutkimuksesta oli se, että riskisempien asiakkaiden tavallisesti maksamat korkeammat tilintarkastuspalkkiot pienenevät vahingonkorvausvastuun rajoituksen myötä. Vastuunkattosopimukset vaikuttavat näin ollen olevan yksi riskinhallinnan keino, jota erityisesti korkean riskin asiakasyritykset ja tilintarkastajat hyödyntävät. Irvingin ym. (2024) tulokset osoittavat myös että, tilintarkastajan riskistä vaatima ”korvaus” (riskilisä) kompensoituu vastuunrajoituksen kautta, eli palkkiot eivät nouse, vaikka asiakkaalla olisi korkea riskiprofiili.

Empiiriset tulokset vastuunrajoitusten vaikutuksista tilintarkastusmarkkinoihin

Alhaisempien tilintarkastuspalkkioiden lisäksi vahingonkorvausvastuun rajoittamisen hyödyiksi on esitetty tilintarkastusyhteisöjen sekä kilpailun lisääntymisen tilintarkastusmarkkinoilla. Rajoitettu vahingonkorvausvastuun helpottaa pienten ja keskisuurten tilintarkastusyhteisöjen tuloa markkinoille perinteisten ”Big 4” -yhteisöjen rinnalle, mikä lisää kilpailua (Philipsen 2014). Se voi myös lisätä keskisuurten tilintarkastusyhteisöjen halukkuutta tarkastaa suurempia, kompleksisempia ja riskisempiä asiakkaita. Samsonovan (2018) tutkimus viittaa siihen, että vastuukattomekanismi on edistänyt markkinoiden monipuolistumista, erityisesti vastuun rajoittamisen nähtiin mahdollistavan keskisuurten tilintarkastusyhteisöjen kilpailun Big 4 tilintarkastajien kanssa. Tilintarkastusmarkkinoiden keskittyminen Big 4 tilintarkastusyhteisöille on yksi alan kilpailun, markkinoiden toimivuuden ja resilienssin suurimpia kysymyksiä. Keskisuurten tilintarkastusyhteisöjen edellytyksiin kilpailla asiakkaista on myös sääntelyllä pyritty vaikuttamaan.

3.4. Johtopäätökset

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittaminen on monitahoinen ilmiö, johon liittyy toisistaan poikkeavia talousteoreettisia näkemyksiä, erilaisia kansallisia sääntelykäytäntöjä sekä empiirisiä tutkimustuloksia, jotka eivät ole yksiselitteisesti yhden näkemyksen puolella. Teoreettinen kirjallisuus (esim. Dye 1993; Hillegeist 1999) osoittaa, että vastuukatto voi vähentää tilintarkastajan liiallista varovaisuutta ja siten kohtuullistaa tarkastuksen kustannuksia. Samalla yrityksen johto saattaa lisätä panostaan laadukkaaseen talousraportointiin, kun syyllisyys ei siirry automaattisesti maksukykyiselle tilintarkastajalle. Toisaalta vastuunrajoituksen mahdolliset negatiiviset vaikutukset heijastuvat etenkin tilintarkastajan kannustimiin havaita olennaisia virheitä, mikäli korvausuhka kevenee liiaksi.

Empiirinen aineisto vahvistaa käsitystä siitä, että vahingonkorvausvastuun rajoittaminen voi laskea tilintarkastusmaksuja ja parantaa pienten sekä keskisuurten tilintarkastusyhteisöjen kilpailuasemaa (esim. Louis ym. 2019; Irving ym. 2011). Tällöin markkinoiden monipuolistuminen mahdollistuu, ja asiakkailta on suurempi valinnanvara myös riskisissä tai laajoissa toimeksiantoissa. Kuitenkin osa tutkimuksista korostaa, että riittävä vastuuvastuuvelvollisuus on tärkeää, jotta tilintarkastajat ylläpitävät korkeaa laatua ja huolehtivat sidosryhmien suojaamisesta. Etenkin isojen yritysskandaalien yhteydessä on esitetty kritiikkiä siitä, että rajoittamaton vastuuvastuuvelvollisuus toimii merkittävänä kannustimena laadukkaaseen tilintarkastukseen (Dopuch ja King 1992; Laitinen 2015).

Kokonaisuudessaan tutkimuskirjallisuudesta voidaan vetää johtopäätös, että täydellinen vastuunrajoitus tai toisaalta rajaton vastuu ovat molemmat ääripäitä, joihin sisältyy haitallisia kannustinvaihteluja. Optimaalinen sääntelykehikko näyttäisi löytyvän ratkaisusta, jossa vastuunrajoitus on määritelty riittävän korkeaksi varmistamaan kannustimet laadukkaaseen tarkastukseen, mutta ei niin rajoittamattomaksi, että se johtaisi tilintarkastajien liialliseen riskinvälttelyyn ja alan keskittymiseen vain harvoille toimijoille. Mahdolliset vastuukattomekanismit on syytä sovittaa tarkasti kunkin oikeusjärjestelmän ja pääomamarkkinoiden rakenteeseen, jotta ne edistävät sekä tilintarkastuksen laatua että markkinoiden kilpailullisuutta ja vakautta.

Lähteet

American Accounting Association, Committee on Basic Auditing Concepts (1973). *A Statement of Basic Auditing Concepts*. AAA, Sarasota, FL.

Aobdia, D., Enache, L., & Srivastava, A. (2021). Changes in Big N auditors' client selection and retention strategies over time. *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 56, 715-754.

Audit Analytics (2025). *Audit trends in Europe FY2023*. Ideagen Audit Analytics, January 2025.

Barrett, M., Cooper, D. J., & Jamal, K. (2005). Globalization and the coordinating of work in multinational audits. *Accounting, Organizations and Society*, 30(1), 1-24.

Bik, O., ja R. Hooghiemstra. 2018. Cultural differences in auditors' compliance with audit firm policy on fraud risk assessment procedures. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 37 (4): 25-48.

Chan, D., Farrell, B., & Lee, K. (1998). Legal liability and incentives of auditors. *Journal of Accounting and Public Policy*, 17(4), 339-366.

Choi, S. (2010). Auditor liability regimes and audit fees. *Contemporary Accounting Research*, 27(3), 935-958.

De Poorter, I. (2008). Auditor's liability towards third parties within the EU: A comparative study between the United Kingdom, the Netherlands, Germany and Belgium. *Journal of International Commercial Law & Technology*, 3, 68.

Dopuch, N., & King, R. (1992). Negligence versus strict liability regimes in auditing: An experimental investigation. *The Accounting Review*, 67(1), 97-120.

Doty, J. R. (2011). The relevance, role, and reliability of audits in the global economy. *Texas Law Review*, 90, 1891.

Downey, D. H., & Westermann, K. D. (2021). Challenging global group audits: The perspective of US group audit leads. *Contemporary Accounting Research*, 38(2), 1395-1433.

Dye, R. A. (1993). Auditing standards, legal liability, and auditor wealth. *The Accounting Review*, 68(1), 1-24.

European Commission. (2008). *Commission Recommendation of 5 June 2008 concerning the limitation of the civil liability of statutory auditors and audit firms*.

Financial Reporting Council (FRC). 2018. *Audit culture thematic review: Firms' activities to establish, promote and embed a culture that is*

committed to delivering consistently high quality audits.

Firth, M., Mo, P. L., & Wong, R. M. (2012). Auditors' organizational form, legal liability, and reporting conservatism: Evidence from China. *Contemporary Accounting Research*, 29(1), 57-93.

Francis, J., P. Michas, ja S. Seavey. 2013. Does audit market concentration harm the quality of audited earnings? Evidence from audit markets in 42 countries. *Contemporary Accounting Research* 30 (1): 325–355.

Gietzmann, M. B., & Quick, R. (1998). Capping auditor liability: The German experience. *Accounting, Organizations and Society*, 23(1), 81-103.

Hay, D., Knechel, W. R., & Willekens, M. (Eds.). (2014). *The Routledge companion to auditing*. Abingdon, Oxon: Routledge.

He, K., Pan, X., & Tian, G. (2017). Legal liability, government intervention, and auditor behavior: Evidence from structural reform of audit firms in China. *European Accounting Review*, 26(1), 61-95.

Irving, J.H., Payne, J.L., & Walker, P.L. (2024). An Exploratory Examination of Auditor Liability Cap Disclosures. *The Journal of Business Leadership*, 31(1), 35–57.

Johnstone, K. M. (2000). Client-acceptance decisions: Simultaneous effects of client business risk, audit risk, auditor business risk, and risk adaptation. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 19(1), 1-25.

Johnstone, K. M., & Bedard, J. C. (2003). Risk management in client acceptance decisions. *The Accounting Review*, 78(4), 1003-1025.

Koch, C., & Schunk, D. (2013). Limiting liability?—risk and ambiguity attitudes under real losses. *Schmalenbach Business Review*, 65, 54-75.

Konkurssiasiamiehen toimisto (2024). *Konkurssien määrä edelleen nousussa*. <https://www.konkurssiasiamies.fi/ajankohtaiset/konkurssien-maara-edelleen-nousussa/>. 09.04.2024. Viitattu 19.3.2025.

Laitinen, Jouni. 2015. The effect of limiting statutory auditors' civil liability on financial reporting quality: Empirical evidence on liability caps and earnings management in Europe. *Nordic Journal of Business*, 64 (3): 207-224.

Laux, V., & Paul Newman, D. (2010). Auditor liability and client acceptance decisions. *The Accounting Review*, 85(1), 261-285.

Lee, K. Y. (2022). Stock price crashes and auditors' client-retention decisions. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 37(2), 493-517.

Lennox, C., & Li, B. (2012). The consequences of protecting audit partners' personal assets from the threat of liability. *Journal of Accounting and Economics*, 54(2-3), 154-173.

Lenz, H., ja M. L. James. 2007. *International audit firms as strategic*

networks—*The evolution of global professional service firms*, in Economics and Management of Networks, edited by Cliquet, G., M. Tuunanen, G. Hendrikse, and J. Windsperger, 367–392. Heidelberg, Germany: Physica-Verlag.

Louis, H., Pearson, T. C., Robinson, D. M., & Sun, A. X. (2019). The effects of the extant clauses limiting auditor liability on audit fees and overall reporting quality. *Journal of Empirical Legal Studies*, 16(2), 381–410.

Michas, P. 2011. The importance of audit profession development in emerging market countries. *The Accounting Review* 86 (5): 1731–1764.

Monroe, G. S., Juliana, N. G., & Wellington, A. J. (1992). Limiting Auditors' Liability: The Potential Consequences. *Australian Accounting Review*, 1(4), 16–26.

Osakeyhtiölaki (624/2006). Finlex.

Philipsen, N. Limiting Auditors' Liability: The Case for (and Against) EU Intervention. *Geneva Pap Risk Insur Issues Pract* 39, 585–597 (2014).

Quick, R. (2020). The audit expectation gap: A review of the academic literature. *Maandblad Voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 94(1/2), 5–25.

Riistama 1999. *Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö*. Ekonomia-sarja. WSOY.

Samsonova, A. (2018). Liability regimes and audit firm competition. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 31(1), 170–194.

Sunderland, D., ja G. Trompeter. 2017. Multinational group audits: Problems faced in practice and opportunities for research. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 36 (3): 159–183. <https://doi.org/10.2308/ajpt-51667>

Suomen Tilintarkastajat (2021). *Osakeyhtiön hallinnon tarkastaminen*. Suomen Tilintarkastajat Ry:n Suosituksia 2/2021.

Suomen Tilintarkastajat (2025). *Kestävyyssraportoinnin varmennus*. Suomen Tilintarkastajat Ry:n Suosituksia 1/2025.

Tilintarkastuslaki (1141/2015). Finlex.

Venkataraman, R., Weber, J., & Willenborg, M. (2008). Litigation risk, audit quality, and audit fees: Evidence from initial public offerings. *Journal of Accounting Research*, 46(5), 1117–1142.

Watts, R., & Zimmerman, J. (1986). *Positive Accounting Theory*. Prentice Hall.

Weil, R. (1984). Apportionment of damages in auditor liability cases. *The Accounting Review*, 59(2), 234–250.

**SELVITYS 2:
TILINTARKASTAJAN
VAHINGON-
KORVAUSVASTUUSEEN
LIITTYVISTÄ ERITYISPIIRTEISTÄ
JA SÄÄNTELYN KEHITTÄMIS-
MAHDOLLISUUKSISTA**

*Mika Hemmo
OTT, Asianajaja*

1. Asian tausta

Suomen Tilintarkastajat ry on pyytänyt minulta oikeudellista analyysiä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskevasta sääntelystä ja sen epäkohdista sekä sääntelyn uudistamista koskevista ratkaisuehdotuksista. Tarkastelussa on pyydetty ottamaan erityisesti huomioon:

- i. tarkastettavan yhteisön johdon ja tilintarkastajan yhteisvastuuseen liittyvät epäkohdat ja vastuunjako,
- ii. syy-yhteyden määrittämiseen sekä vahingon syntyyn ja määrään liittyvät epäselvyydet,
- iii. tilintarkastusyhteisön sekä päävastuullisen tilintarkastajan ja tämän apulaisen vastuut ja niiden perusteet,
- iv. vastuun määrällinen rajoittaminen,
- v. huolellisuuden määrittäminen tilintarkastuksessa,
- vi. kanneaikoihin liittyvät kysymykset.

2. Tilintarkastajan vastuuta koskeva sääntely

a) Sääntelyn taustasta. Voimassa oleva tilintarkastuslaki (1141/2015) perustuu keskeisiltä osin eurooppaoikeudellisiin lähteisiin, joita ovat direktiivit vuosilta 2006¹ ja 2014² sekä unionin vuoden 2014 asetus³. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta ei kuitenkaan ole varsinaista unionitason sääntelyä.

Kansallisen sääntelyn osalta on huomattava, että tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskevan säännöksen sisältöä ei ole eräitä yksityiskohtia lukuun ottamatta muutettu lukuisista lainmuutoksista huolimatta sitten vuoden 1994 tilintarkastuslain (936/1994) säätämisen. Tuolloin annetun lain säädöskohtaisissa perusteluissa

1 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY, annettu 17 päivänä toukokuuta 2006, tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta, direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY muuttamisesta sekä neuvoston direktiivin 84/253/ETY kumoamisesta.

2 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/56/EU, annettu 16 päivänä huhtikuuta 2014, tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta annetun direktiivin 2006/43/EY muuttamisesta.

3 Asetus yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen lakisääteisistä tilintarkastusta koskevista erityisvaatimuksista ja komission päätöksen 2005/909/EY kumoamisesta (537/2014).

esitettiin yksityiskohtaisia lausumia kyseisen lain 44 §:n vahingonkorvaussäännöksen tarkoitettusta soveltamisesta.⁴ Vuoden 1994 lain kumonneessa vuoden 2007 tilintarkastuslaissa (459/2007) vahingonkorvaussäännös siirrettiin uuden lain 51 §:ksi, mutta sen todettiin asiallisesti vastanneen vuoden 1994 lakia.⁵

Nykyisen vuoden 2015 tilintarkastuslain (1141/2015) säätämisen yhteydessä vahingonkorvaussäännös siirrettiin lain 10:3:ksi, ja sen todettiin edelleen sisällöllisesti vastaavan aikaisempaa oikeustilaa lukuun ottamatta toiseksi momentiksi lisättyjä määräyksiä tietyistä sääntöjenvastaisista menettelyistä koskevista ilmoituksista.⁶ Edellä mainittujen EU:n vuoden 2014 sääntelyuudistusten jälkeen tilintarkastuslain vahingonkorvaussäännös siirrettiin kansallisen uudistuksen yhteydessä nykyiseen paikkaansa lain 10:9:ksi. Tässäkään vaiheessa ei tarkoitettu tehdä vastuuseen sisällöllisiä muutoksia.⁷

b. Nykyinen lainsäädäntö. Voimassa olevan tilintarkastuslain 10:9:n säännös tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta kuuluu:

”Tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on 1 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitettua tehtävää suorittaessaan aiheuttanut tahallisesti tai huolimattomuudesta yhteisölle tai säätiölle. Sama koskee vahinkoa, joka tätä lakia, yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhtiöjärjestystä, sääntöjä tai yhtiösopimusta rikkomalla on aiheutettu yhteisön osakkaalle, yhtiömiehelle tai jäsenelle taikka muulle henkilölle. Tilintarkastaja vastaa myös vahingosta, jonka hänen apulaisensa tahallisesti tai huolimattomuudesta on aiheuttanut.

Edellä 1 momentista poiketen tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan 4 luvun 8 §:n 2 momentissa 1 kohdassa tarkoitettulla Euroopan unionin tilintarkastusasetuksen 7 artiklan mukaisella ilmoituksella aiheutetun taloudellisen vahingon ainoastaan, jos tilintarkastaja on aiheuttanut vahingon antamalla tahallisesti tai törkeästi huolimattomuudesta virheellisiä tietoja epäilyn perusteena olevista seikoista.

Jos tilintarkastajana on tilintarkastusyhteisö, vahingosta vastaavat yhteisö sekä se, jolla on päävastuu tilintarkastuksen toimittamisesta.

Vahingonkorvauksen sovittelusta sekä korvausvastuun jakaantumisesta kahden tai useamman korvausvelvollisen kesken säädetään vahingonkorvauslaissa.”

4 HE 295/1993 s. 48.

5 HE 194/2006 s. 64.

6 HE 254/2014 s. 82.

7 HE 70/2016 s. 46.

Vastuusäännös koskee lain 1:1.1:n mukaista tehtävää eli kirjanpitolain (1336/1997) 1:1:ssä tarkoitetun kirjanpitovelvollisen yhteisön ja säätiön tilintarkastusta sekä laissa tai asetuksessa säädettyä tilintarkastajan tehtävää antaa kirjallisen lausunto viranomaisen tai tuomioistuimen käyttöön. Tilintarkastuksen kohde määritellään puolestaan tilintarkastuslain 3:1.1:ssä niin, että sen käsittää yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpidon, tilinpäätöksen ja hallinnon.

Tilintarkastajan harjoittama konsultointiluonteinen toiminta ei ole tilintarkastuslain vahingonkorvaussäännöksen piiriin kuuluvaa, vaan siihen liittyviä vastuukysymyksiä arvioidaan sopimuksen ja yleisten vahingonkorvausperiaatteiden mukaan.⁸ Jäljempänä ei tarkastella tällaisia sopimukseen perustuvia palveluja.

Tilintarkastuslain 10:9:n säännös on lakisääteistä tilintarkastusta koskevan vastuun perussäännös, ja siihen voidaan havaita sisältyvän neljä merkillepantavaa linjausta:

- Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu tarkastettavaa yhteisöä kohtaan syntyy tuottamuksen (tahallisuuden tai huolimattomuuden) perusteella. (1 mom.)
- Korvausvastuu tarkastettavan yhteisön osakasta tai muuta henkilöä kohtaan edellyttää lisäksi, että vahinko on aiheutettu rikkomalla tilintarkastuslakia, osakeyhtiölakia (tai muuta yhteisökohtaista lakia) tai yhtiöjärjestystä (tai siihen rinnastuvaa yhteisön sisäistä säännöstöä). (1 mom.)
- Korvausvastuu yleisen edun kannalta merkittävän yhteisön toimintaan liittyviä sääntöjenvastaisuuksia koskevalla tilintarkastajan ilmoituksella aiheutusta vahingosta syntyy vain, jos tilintarkastaja on tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella antanut virheellisiä tietoja. (2 mom.)
- Tilintarkastusyhteisön toimiessa tilintarkastajana vahingosta vastaavat sekä yhteisö että päävastuullinen tilintarkastaja. (3 mom.)

Tilintarkastuslain 10:9 a:ssa on lisäksi oma säännöksensä tilintarkastajan kestävyysraportointivarmentamisen yhteydessä aiheuttamaa vahinkoa koskevasta korvausvastuusta.

⁸ HE 295/1993 s. 48–49.

”Kestävyysraportointitarkastaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on 1 luvun 1 §:n 7 momentissa tarkoitettua tehtävää suorittaessaan aiheuttanut tahallisesti tai huolimattomuudesta yhteisölle. Sama koskee vahinkoa, joka on tässä tai muussa laissa kestävyysraportointivarmentamisesta annettua säännöstä rikkomalla aiheutettu yhteisön osakkaalle, yhtiömiehelle tai jäsenelle taikka muulle henkilölle. Kestävyysraportointitarkastaja vastaa myös vahingosta, jonka hänen apulaisensa tahallisesti tai huolimattomuudesta on aiheuttanut.

Jos kestävyysraportoinnin varmentajana on kestävyystarkastusyhteisö, vahingosta vastaavat kestävyystarkastusyhteisö sekä se, jolla on päävastuu kestävyysraportoinnin varmennuksen toimittamisesta.

Vahingonkorvauksen sovittelusta sekä korvausvastuun jakaantumisesta kahden tai useamman korvausvelvollisen kesken säädetään vahingonkorvauslaissa.”

Säännös vastaa olennaisilta osin lain 10:9:n sisältämän yleisen vastuusäännöksen mukaisia ratkaisuja.

Tarkasteltaessa edellä kuvatun sääntelyn valossa esitettyjä kysymyksiä voidaan huomiota kiinnittää seuraavaan.

3. Lakisääteiseen tilintarkastukseen liittyvän vahingonkorvausvastuun rajoittamattomuus

a) *Vastuunrajoitusten esteistä.* Vahingonkorvausvastuussa sovelletaan, ellei toisin ole poikkeuksellisesti säädetty, täyden korvauksen periaatetta, jonka mukaan korvausvastuun perusteiden täyttyminen johtaa täysimääräiseen vastuuseen kaikesta aiheutuneesta välittömästä ja välillisestä vahingosta. Vastuun määrää voidaan kuitenkin kohtuullistaa vahingonkäräjän myötävaikutuksen ja täysimääräisen vastuun kohtuuttomuuden perusteella.

Sopimussuhteissa täysi korvaus ei tule useinkaan sovellettavaksi, koska siitä poiketaan monesti vastuuta rajoittavilla sopimusehdoilla, jotka voivat esimerkiksi asettaa vahingonkorvausvastuulle rahamääräisen katon, joka voi olla kiinteä summa tai vastuunvelvollisen saamaan

palkkioon sidottu määrä. Tavallista on myös rajoittaa vastuuta sulke-
malla rajoitusehdolla kaikki välilliset vahingot vastuun ulkopuolelle.
Toisinaan vahingonkorvausseuraamus korvataan sopimussakolla ja
sen vahvistetaan olevan ainoa sopimusrikkomuksen seuraamus.

Tunnettua on, että varteenotettavat kaupalliset toimijat eivät juuri-
kaan myy palvelujaan tai muita suoritteitaan käyttämättä vastuuta
rajoittavia sopimusmääräyksiä. Monilla toimialoilla vastuun rajoit-
taminen sovitetaan yhteen vastuuvakuutuksen kanssa niin, että kor-
vausvastuun enimmäismäärä pyritään sitomaan vastuuvakuutuksen
vakuutusmäärään.

Lakisääteinen tilintarkastus poikkeaa kuitenkin palvelutyypinä
edellä sanotusta, koska siinä ei voida soveltaa vastuunrajoituksia. Me-
nettely ei ole mahdollinen toimeksiantosopimuksessa eikä myöskään
yhtiöjärjestysmääräyksen välityksellä osakeyhtiölain 22:9.2:n mukais-
ten rajoitusten vuoksi.⁹

Toisin kuin tavanomaisissa sopimukseen perustuvissa asiantunti-
jatehtävissä lakisääteisessä tilintarkastuksessa ei voida sopia tilintar-
kastajalle kuuluvien tehtävien tarkemmasta sisällöstä, laajuudesta
tai toteuttamistavasta, vaan ne määräytyvät lain ja alan standardien
mukaan. Siten vahingonkorvausvastuun edellytyksiin ei voida vaikuttaa
myöskään tehtävän määrittelyn avulla.

Rajoittamattoman vastuun merkitystä lisää lakisääteisen tilintar-
kastuksen yhteydessä myös se, että mahdollisten vahingonkärsijöiden
joukkoa ei ole ennalta rajattu. Tavanomaisessa sopimussuhteessa
myyjä tai palveluntarjoaja myy suorituksen vain yhdelle taholle, joka
on ainoa kysymykseen tuleva vaatimusten esittäjä. Sellainen kolmas
taho, joka ei ole kyseisen sopimuksen osapuoli, ei ylipäänsä voi pe-
rustaa vahingonkorvausvaatimusta muiden tekemään sopimukseen.
Myöskään vahingonkorvauslakiin tai muuhun sopimuksenulkoiseen
normistoon perustuva korvausvaatimus ei tässä tapauksessa voi
yleensä menestyä, koska sopimusvelallisella ei olisi velvoitetta toimia
mitenkään tällaisen kolmannen hyväksi.

Lakisääteisessä tilintarkastuksessa oikeus vahingonkorvaukseen
voi tilanteesta riippuen olla tarkastettavalla yhteisöllä, sen osakkeen-
omistajalla tai tähän rinnastettavalla taholla tai yhteisön velkojalla.
Siten mahdollisten vaatimusten esittäjien joukko ei ole samalla tavalla
rajoitettu tai tunnistettava kuin tavallisessa palvelun myynnissä. Sama

⁹ Horsmanheimo, Pasi – Kaisanlahti, Timo – Steiner, Maj-Lis, Tilintarkastuslain
kommentaari, Alma Talent Oy 2024 s. 529–531.

koskee mahdollisten vahinkojen suuruutta. Tilintarkastuksessa tapahtuvan virheen ja siitä aiheutuvien vahinkojen välinen yhteys voi olla sillä tavoin epäsuora, ettei niiden suuruusluokkien välillä ole mitään yhteyttä.

Vahingonkorvausoikeudessa on usein viitattu ns. *floodgate*-näkökohtaan, kun kysymys on sellaisesta varallisuusvahinkoa koskevasta vastuusta, joka voi periaatteessa syntyä ennalta rajoittamatonta henkilökuntaa kohtaan. Tällaisen lähtökohdan on nähty puoltavan varovaisuutta korvausvastuun mitoittamisen osalta, koska virhe ja siitä seuraavan kokonaisvahingon suuruus eivät välttämättä ole ennakoitavassa suhteessa toisiinsa.¹⁰

Edellä sanotusta seuraa, että lakisääteiseen tilintarkastukseen liittyy ominaispiirteitä, jotka korostaisivat tarvetta vastuuta rajoittavien määräysten käyttämiseen, jos se olisi mahdollista.

b) *Kansainvälisiä vertailukohtia.* Toisin kuin Suomessa, useiden maiden tilintarkastuslainsäädännössä on määrätty tilintarkastajan vastuun enimmäismäärästä.

Esimerkiksi Saksan Handelsgesetzbuchin 323 §:n mukaan tarkastuskohteet on jaettu lain 316a §:ssä kolmeen luokkaan muun muassa sen mukaan, ovatko ne yleisen edun kannalta merkittäviä. Tilintarkastajan enimmäisvastuu määrä on näissä ryhmissä 16, 4 tai 1,5 miljoonaa euroa. Rajoitukset eivät koske törkeällä huolimattomuudella aiheutettuja vahinkoja, joiden osalta on säädetty korkeammista vastuurajoista.

Itävallan Unternehmensgesetzbuchin 275 artiklan mukaan enimmäisvastuu on tarkastuskohteen ominaisuuksista riippuen 12, 8, 4 tai 2 miljoonaa euroa.

Useiden muidenkin EU-maiden lainsäädännössä on tilintarkastajan vastuuta koskevia legaalaisia vastuunrajoituksia tai säännöksiä siitä, millainen vastuunrajoittaminen on sallittua. Tällaisia maita ovat edellä mainittujen ohella ainakin Bulgaria, Kreikka, Kroatia, Kypros, Latvia, Liettua, Luxemburg, Puola, Romania, Slovakia, Slovenia, Unkari ja Viro.

Kansallisissa lainsäädännöksissä on käytetty varsin vaihtelevia ratkaisuja. Eräiden maiden laeissa tilintarkastajan enimmäisvastuu on sidottu tehtävästä saadun palkkion määrään tietyllä kertoimella. Toisaalta lainsäädäntöön on voitu ottaa myös kiinteitä vastuun enimmäismääriä.

10 Esimerkiksi Norros, Olli, DL 2007 s. 708–709.

Joskus on säädetty myös siitä, että tilintarkastaja vastaa vain itse aiheuttamastaan vahingosta. Tämä lienee sinänsä selvää kaikkialla, mutta sitä koskevalla lainsäädännöksellä voi olla tarkastettavan yhteisön hallintoelinten omaa vastuuta korostava merkitys. Muutamissa laeissa on lisäksi määrätty, että vastuunrajoitukset eivät koske tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella aiheutettua vahinkoa.¹¹

EU:n komissio antoi vuonna 2008 suosituksen tilintarkastajien lakisääteisiin tehtäviin liittyvän vastuun rajoittamisesta kansallisella lainsäädännöllä. Suosituksen lähtökohtana todettiin pääomamarkkinoiden häiriöttömän toiminnan edellyttävän vakaalla pohjalla olevaa tilintarkastuskapasiteettia ja tehokasta kilpailua tilintarkastuspalvelujen markkinoilla. Yhtiöiden markkina-arvojen lisääntyvän volatiliiteetin katsottiin lisänneen tilintarkastajan vastuuriskejä ja vaikeuttaneen vastuunvakuutusten saamista. Lisäksi rajoittamattoman yhteisvastuun epäiltiin vähentävän tilintarkastusyhteisöjen ja -ketjujen halukkuutta tulla julkisesti noteerattujen yhtiöiden kansainvälisille tarkastusmarkkinoille Euroopan yhteisössä.¹²

Komissio esitti tämän vuoksi, että *”(a)mmatillisten velvoitteiden laiminlyönnistä johtuvaa lakisääteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen siviilioikeudellista vastuuta olisi rajoitettava lukuun ottamatta tapauksia, joissa velvoitteet on laiminlyöty tahallisesti.”*

Komissio katsoi edelleen, että jäsenvaltioiden olisi toteutettava vastuuta rajoittavia toimia ja suositteli vastuun rajoittamista käyttämällä yhtä tai useampia seuraavista menetelmistä: *”a) määritetään rahallinen enimmäismäärä tai kaava, jolla kyseinen enimmäismäärä lasketaan; b) määritetään periaatteet, joiden mukaisesti lakisääteisen tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön vastuu ei ylitä niiden todellista osuutta korvauksenhakijan kärsimästä vahingosta eikä tilintarkastaja tai tilintarkastusyhteisö siksi joudu yhteisvastuuseen muiden vahinkoa aiheuttaneiden tahojen kanssa; c) annetaan tarkastettaville yhtiöille, lakisääteisille tilintarkastajille ja tilintarkastusyhteisöille mahdollisuus tehdä sopimus vastuun rajoittamisesta.”*¹³

11 Esitetyt tiedot perustuvat eurooppalaisen Accountancy Europe -järjestön laatimaan selvitykseen.

12 Komission suositus, annettu 5 päivänä kesäkuuta 2008, lakisääteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen siviilioikeudellisen vastuun rajoittamisesta (2008/473/EY), johdannon kohdat 2–3.

13 Komission suositus, annettu 5 päivänä kesäkuuta 2008, lakisääteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen siviilioikeudellisen vastuun rajoittamisesta (2008/473/EY), johdannon kohdat 2–3, suosituksen kohdat 2 ja 5.

c) *Vaihtoehtoja rajoitetun vastuun toteuttamiseksi.* Lainsäädännössä vastuunrajoituksia on mahdollista toteuttaa määräämällä korvausvastuulle kiinteä enimmäismäärä (tai eräiden eurooppalaisten maiden tapaan useampia enimmäismääriä tarkastuskohteeseen liittyvän julkisen intressien painavuuden mukaan). Periaatteessa voidaan säätää myös siitä, että vastuumäärä on sidottu tilintarkastuksesta perittyyn palkkioon esimerkiksi tietyllä kertoimella. Vahingonkorvausoikeudessa yleisesti mahdollisia keinoja, jotka eivät kuitenkaan vaikuta sopivilta tilintarkastajan vastuulle asetetut tavoitteet huomioon ottaen, olisi rajoittaa tietyntyyppiset vahingot kokonaan vastuun ulkopuolelle tai rajoittaa henkilöpiiriä, jolla on korvausoikeus.

Komission edellä mainitussa suosituksessa on myös tuotu esiin yhteisvastuusta luopuminen mahdollisena tilintarkastajan vastuun rajoitusmekanismina. Tämä merkitsisi sitä, että tilintarkastaja ei tyypillisesti olisi tarkastettavan yhteisön johdon rinnalla täysimääräisessä vastuussa vahingosta, jonka johto on tuottamuksellaan aiheuttanut, vaikka myös tilintarkastajan vastuun edellytykset täyttyisivät. Sen sijaan vastuu saattaisi olla toissijaista ja täydentävää esimerkiksi niin, että tilintarkastajalta voitaisiin periä korvausta vain siltä osin kuin sitä ei ole saatu ensisijaisessa vastuussa olevalta yrityksen johdolta. Tämänkaltaisen vastuuratkaisun on lainsäädäntöteknisesti omaksuttu vahingonkorvauslain 6:2:ssa lain tarkoittamien ensisijaisesti ja toissijaisesti vastuussa olevien osalta.

Suomen lainsäädännössä ei ole tyypillistä liittää vahingonkorvaussäännöksiin määräyksiä vastuun enimmäismäärästä. Tällainen sääntely on tosin yleistä kuljetussopimusten yhteydessä, joissa se palautuu kansainvälisiin yleissopimuksiin.¹⁴ Vastuun enimmäismäärä on otettu myös ydinvastuulakiin, jolla silläkin on konventiotausta.¹⁵ Ympäristövahinkovakuutuslaissa on puolestaan säädetty vuotuisesta vahinkotapahtumakohtaisesta enimmäismäärästä (5 miljoonaa euroa) ja suurempaa vakuutustapahtumien määrää koskevasta enimmäismäärästä (8,5 miljoonaa euroa).¹⁶ Kysymys ei kuitenkaan ole varsinaisesta vahingonkorvausvelvollisuudesta vaan vakuutusjärjestelmästä, jolla on merkittäviä korvausrahaston piirteitä.

14 Esimerkiksi Merilaki (674/1994) 10:5, 11:5 ja 13:30 ja tiekuljetussopimuslaki (345/1979) 32 §.

15 Ydinvastuulaki (484/1972) 18–20 §

16 Ympäristövahinkovakuutuslain (81/1995) 15 §.

Mahdollinen tilintarkastajan vastuun rajoittaminen olisi syytä toteuttaa määrittelemällä vastuun rajat lainsäädännöllä, jotta se saavuttaisi tavoitteensa. Esimerkiksi yhtiöjärjestykseen perustuvan rajoituksen salliminen ei todennäköisesti johtaisi merkittäviin muutoksiin, koska yritykset saattaisivat nähdä tällaisen rajoituksen käyttämiseen liittyvä maineriskejä sekä julkisuuden että rahoittajien suuntaan. Lisäksi määräysten lisääminen yhtiöjärjestyksiin vaatisi aikaa ja saattaisi herättää mielipide-eroja osakkeenomistajien keskuudessa. Myöskään sopimuksen käyttäminen vastuun rajoittamisen välineenä ei voisi olla tehokasta, koska se ei yleisten sopimusoikeudellisten periaatteiden mukaan sitoisi kuin sen osapuolia (eli tarkastettavaa yhteisöä ja tilintarkastajaa). Siten vähintäänkin velkojat jäisivät sopimuksen vaikutusten ulkopuolelle.

Edellä kuvatun mukaisesti tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun lakisääteinen rajoittaminen on mahdollista toteuttaa lainsäädäntöteknisesti erilaisin tavoin. Vastuulle voidaan asettaa enimmäismäärä, joka voi riippua tarkastettavan yhteisön ominaispiirteistä, kuten julkisen kaupankäynnin kohteena olemisesta tai yhteisön koosta. Lisäksi on mahdollista säätää, että tilintarkastajan vastuu on toisijaista yritysjohdon vastuuseen nähden.

4. Tilintarkastajaan kohdistuvan huolellisuusarvioinnin sisällöstä

a) Tuottamusarvioinnin perusteena olevat velvoitteet. Tilintarkastuslaissa ei ole tarkemmin määritelty vahingonkorvausvastuun perustavan huolimattomuuden sisältöä. Tämä vastaa yleistä lainsäädäntötekniikkaa, ja vahingonkorvausnormien soveltamistilanteet ovatkin siinä määrin yksilöllisiä, ettei kussakin tilanteessa vallitsevien velvoitteiden ja oikean toimintatavan sisältöä voida käytännössä määritellä etukäteen ainakaan tyhjentävästi.

Yleisiä tuottamusarviointiin vaikuttavia vaatimuksia on kuitenkin otettu tilintarkastuslain 4:1.1:een, jonka mukaan tilintarkastajan on suoritettava tilintarkastuslaissa tarkoitetut tehtävät ”*ammattitaitoisesti, rehellisesti, objektiivisesti ja ammatillinen kriittisyys säilyttäen sekä huolellisesti yleinen etu huomioon ottaen*”.

Tilintarkastuslain 3:5:ssä on puolestaan määritelty tilintarkastajan

keskeiset lakisääteiseen tilintarkastukseen liittyvät tehtävät. Säännöksen mukaan tilintarkastajan tulee:

- antaa tilintarkastuskertomus tarkastuksen kohteena olevalta tilikaudelta,
- antaa lausunto siitä: 1) antaako tilinpäätös noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikean ja riittävän kuvan yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta; 2) täyttääkö tilinpäätös lakisääteiset vaatimukset; 3) onko toimintakertomus laadittu noudattaen siihen sovellettavia säännöksiä lukuun ottamatta niitä kestävyysraporttia koskevia tietoja, joista säädetään kirjanpitolain 7 luvussa ja kestävyysraportointistandardeissa; 4) ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot yhdenmukaisia lukuun ottamatta niitä kestävyysraporttia koskevia tietoja, joista säädetään kirjanpitolain 7 luvussa ja kestävyysraportointistandardeissa. Tarkoitettu lausunto on säännöksen mukaan vakiomuotoinen, varauman sisältävä tai kielteinen;
- ilmoittaa tilintarkastuskertomuksessa siitä, jos tilintarkastaja ei voi antaa lausuntoa;
- todeta tilintarkastuskertomuksessa, onko tilintarkastaja tilintarkastuksen yhteydessä saamiensa tietojen perusteella havainnut olennaisia virheellisyyksiä toimintakertomuksessa, ja ilmoittaa näiden virheellisyyksien luonteesta;
- ottaa tilintarkastuskertomukseen huomautus, jos yhteisön tai säätiön yhtiömies, hallituksen, hallintoneuvoston tai vastaavan toimitusjohtajan puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja taikka toimitusjohtaja tai muu vastuuvollinen on: 1) syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä tai säätiötä kohtaan; tai 2) rikkonut yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhteisön tai säätiön yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä;
- antaa tilintarkastuskertomuksessa tarpeelliset lisätiedot seikoista, joihin tilintarkastaja kiinnittää erityistä huomiota sekä tiedot seikoista, jotka voivat antaa olennaista aihetta epäillä yhteisön tai säätiön kykyä jatkaa toimintaansa.

Tilintarkastukselle ominaisten tehtävien toteuttamisessa keskeinen lähtökohta on riittävän evidenssin hankkiminen sen arvioimiseksi, että tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan yhteisön tai säätiön

toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Tilintarkastajan tehtäviin ei ole suoranaisesti liitetty esimerkiksi väärinkäytösten tai talousrikosten tunnistamista koskevia menettelytapoja.

b) Sovellettuja menettelytapojen ja tilintarkastusstandardien merkitys. Asiantuntijapalveluiden yhteydessä on monesti puhuttu metodivastuusta. Tämä tarkoittaa sitä, että huolellisuusarviointi kohdistuu olennaiselta osin siihen, onko asiantuntija menetellyt alalla hyvänä pidettyjen käytäntöjen mukaisesti ja onko hänen toimintansa sisältänyt kaikki tehtävän kannalta tarpeelliset vaiheet. Metodivastuun mukainen ja huolellinen toiminta tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tehtävän suorittajalla tulee olla asianmukainen koulutus ja kokemus, hänen tulee hankkia tarpeellinen aineisto ja tietopohja tehtäväänsä varten, hänen tulee suunnitella tehtävän suorittamistapa ja sen jälkeen edetä tehtävässään loogisesti tarpeellisten työvaiheiden läpi.

Tilintarkastuslain esitöissä on esitetty kuvatun metodiajattelun mukainen vaatimus. Vuoden 1993 lakia valmisteltaessa hyvän tilintarkastustavan velvoittavuutta on kuvattu seuraavasti: *”Tilintarkastajan tulee käyttää hyväkseen tilintarkastuksen suunnittelussa, toteutuksessa ja raportoinnissa menetelmiä, joita huolelliset ammattihenkilöt yleisesti käyttävät. Tilintarkastajan tulisi tarkastaa tarpeelliset seikat, jotta hän voisi antaa lain 19 §:n mukaisen tilintarkastuskertomuksen.”*¹⁷

Asianmukaisten menetelmien noudattamisen vaatimus on tuotu esiin myös KKO:n ratkaisussa 2008:115, jossa on lausuttu (kohta 18) *”hyvään tilintarkastustapaan kuuluvan, että tilintarkastaja tekee etukäteen suunnitelman tilintarkastuksen toimittamisesta ja kirjaa todistettavaan muotoon suorittamansa toimet.”* Asiassa todettiin, ettei tilintarkastaja ollut selvittänyt menetelleensä näin, kun kirjanpitoasiakirjoista ei ilmennyt tilintarkastajan tavanomaisia merkintöjä suoritetusta tarkastuksesta.

Puutteellinen tarkastuksen suunnittelu tai siihen kuuluvien kirjausten tekeminen ei luonnollisesti sellaisenaan merkitse vahingonkorvausvastuuseen johtavaa tuottamusta, vaan tämän lisäksi on edellytettävä, että itse tarkastuksen suorittaminen ja sen perusteella tehdyt toimenpiteet ovat olleet puutteellisia.

Tilintarkastajan vastuun kannalta – puhuttiin sitten metodivastuusta tai ei – tärkeä rooli on tilintarkastusstandardeilla, joissa kuvataan

¹⁷ HE 295/1993 s. 29.

yksityiskohtaisesti hyvän tilintarkastustavan mukaista menettelyä eri tilanteissa. Huolellisen ammattikäytännön on todettu määrittävän hyvää tilintarkastustapaa ja saavan sisältönsä viranomais- ja tuomioistuinratkaisuksista sekä alan suosituksista, joista keskeisimpiä ovat kansainväliset tilintarkastusstandardit (ISA-standardit).¹⁸

Huomata voidaan, että nämä standardit ovat erittäin yksityiskohtaiset verrattuna monien muiden asiantuntija-alojen vastaaviin itsesääntelyohjeisiin. Esimerkiksi hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet eivät sisällä varsinaisia kannanottoja siihen, miten yksittäistä asianajotehtävää tulisi hoitaa.

Tilintarkastusstandardeille on ominaista, että monia yksittäisiä kysymyksiä, kuten tilinpäätösevidenssiä, otantoja, lähipiiritoimia ja tilinpäätöstä koskevaa lausuntoa käsitellään kymmeniä sivuja laajojen tarkkojen menettelytapakuvausten muodossa.

Hyvää asianajajatapaa koskevissa ohjeissa ei puolestaan kuvata erilaisiin toimeksiantoihin liittyviä käytäntöjä, vaan lähinnä annetaan ohjeita yhteydenpidosta asiakkaaseen ja edellytetään tärkeiden ratkaisujen hyväksyttämistä asiakkaalla. Muuten toimintatapojen kuvaus rajoittuu ohjeen 4.1 kohdan vaatimukseen, jonka mukaan *”(t)ehdävät on hoidettava huolellisesti, täsmällisesti, tarpeellisella jou-
tuaisuudella sekä tarpeettomia kustannuksia aiheuttamatta.”*

KHO:n tapauksessa 583/2020, jossa kumottiin tilintarkastuslautakunnan tilintarkastajalle määräämä varoitus, on otettu yleisesti kantaa tilintarkastusstandardien oikeudelliseen merkitykseen. KHO:n mukaan standardien keskeiset periaatteet määrittävät osaltaan hyvää tilintarkastustapaa, mutta niihin sisältyviä yksityiskohtaisia vaatimuksia ei voida yksinomaan käyttää perusteena seuraamusten määräämiselle.

KHO:n perustelujen mukaan: *”Koska Euroopan unionissa ei ole hyväksytty sovellettavaksi kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja, mainittu säännös¹⁹ ei tule sovellettavaksi. Kansainvälisiä tilintarkastusstandardien eli ISA-standardien sisältämien keskeisten periaatteiden noudattamista on kuitenkin pidettävä osana tilintarkastuslaissa säädettyä hyvää tilintarkastustapaa. Koska kysymys ei kuitenkaan ole lakiin verrattavista*

18 Horsmanheimo, Pasi – Kaisanlahti, Timo – Steiner, Maj-Lis, Tilintarkastuslain kommentaari, Alma Talent Oy 2024 s. 491.

19 Viittaus on kohdistunut tilintarkastuslain 3:3:n säännökseen tilintarkastajan velvollisuudesta noudattaa unionissa hyväksyttyjä tilintarkastusstandardeja.

suoraan sovellettavista oikeusohjeista, korkein hallinto-oikeus katsoo, että standardeille ei voida antaa sellaista asemaa, että tilintarkastuslaissa tarkoitettujen seuraamusten määrääminen voisi perustua yksinomaan näissä standardeissa esitettyjen yksityiskohtaisten vaatimusten noudattamisen arviointiin.”

Tilintarkastusstandardit voivat vaikuttaa huolellisuusarviointiin kahdella päinvastaisella tavalla. Standardeissa kuvatus menettelytavan noudattaminen merkitsee tyypillisesti edellä mainitun metodiperusteisen arvioinnin mielessä selvitystä siitä, että tilintarkastaja on toiminut häntä koskevien vaatimusten mukaisesti. Standardien mukainen ohjeistus voi siten tarjota tehokkaan keinon torjua mahdollisia väitteitä huolimattomuudesta.

Toisaalta standardien asettamista vaatimuksista poikkeaminen voi tukea käsitystä huolimattomuuden olemassaolosta. Esimerkiksi sellaiset standardien kohdat, joissa kuvataan tilintarkastajalta vaadittavien erilaisten toimenpiteiden sisältöä ja laajuutta, tilintarkastushavaintoja seuraavien lisäselvitysten tarvetta tai erilaisten tilintarkastuskertomukseen otettavien huomautusten soveltamista, voivat tulla esille huolimattomuuden arvioinnissa. Standardit eivät voi kuitenkaan tarjota sellaisenaan vastausta kunkin yksittäisen tilintarkastustehävän hoitamiseen, koska niissä ei yleisesti ottaen erotella tilanteita tilintarkastuskohteiden laajuuden tai monimutkaisuuden kaltaisten seikkojen perusteella. Lisäksi standardien soveltamisessa tarvitaan välttämättä subjektiivista harkintaa.

Standardien merkitys liittyy yleisempiin vahingonkorvausoikeudellisen huolellisuusarvioinnin ominaispiirteisiin, jotka palautuvat siihen, että toiminnan asianmukaisuutta on tarpeen arvioida vertaamalla sitä johonkin olemassa olevaan mittapuuhun. Huolellisuus on tässä mielessä suhdekäsite, ja voidaan sanoa myös niin, että ennen kuin menettelyä voidaan pitää tuottamuksellisena, on voitava tunnistaa hyväksyttävänä pidettävä ja toimijan kannalta mahdollinen menettelytapa.

Huolellisuus-käsitteen avoimuus vaikuttaa käytännössä myös niin, että tuomioistuin tai muun toimielin pyrkii yleensä löytämään kuvauksellisen vertailukohdan, jotta se voi suorittaa normatiivisluonteisen huolellisuusarvioinnin.

c) *Huolellisuusarvioinnin tyyppitilanteita.* Tilintarkastajan huolellisuusarvioinnin osalta merkitystä on sekä itse tarkastuksen suorittamisella että sillä, miten tarkastuksesta on raportoitu. Huolellinen

tarkastus ei poista tilintarkastajan vastuuta, jos sitä seuraava raportointi on tuottamuksellisella tavalla puutteellista.²⁰

Tilintarkastajan tarkastustehtävälle on ominaista se, että hän ei osallistu tilinpäätöksen tai toimintakertomuksen laadintaan vaan tämä tehtävä kuuluu tarkastettavan yhteisön hallintoelimille. Tätä roolijakoa korostettiin lakiin 459/2007 perustuneen tilintarkastuslain muutoksen yhteydessä. Tällöin laista poistettiin säännös, jonka mukaan tilintarkastajan tuli kertomuksessaan tarvittaessa täydentää tilinpäätöstietoja.

Lainsäädäntömuutosta perusteltiin seuraavasti: ”Ehdotettuun 3 momenttiin ei ehdoteta sisällytettäväksi voimassaolevan lain säännöstä tilinpäätöstietojen täydentämisestä, koska se merkitsee asiallisesti tilintarkastajan velvoittamista tilinpäätöstietojen antamiseen. Säännöksen poistamisella selvennetään tilinpäätöksen laatijan ja tilintarkastajan rooleja. Tilinpäätöksen laatimisen tulee kuulua kirjanpitovelvolliselle ja tilintarkastajan tehtävänä on antaa 2 momentin mukaiset lausunnot tilinpäätöksestä ja toimintakertomuksesta. Tilintarkastaja voisi tilintarkastuksensa yhteydessä kehottaa korjaamaan tilinpäätökseen ja toimintakertomukseen sisältyvät puutteet ja antaa neuvoja kirjanpitoon liittyvissä kysymyksissä, mutta hänen ei tulisi osallistua tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laatimiseen. Säännöksen poistaminen korostaa myös tilintarkastajan riippumattomuutta tarkastettavasta yhteisöstä tai säätiöstä.”²¹

Tilintarkastajalta edellytettävien tarkastustoimien sisältöön ja laajuuteen vaikuttavana seikkana on pidetty muun ohella sitä, onko tarkastuksessa tai sen perustaksi saaduissa tiedoissa seikkoja, jotka antavat perustellun aiheen epäillä kirjanpito- tai yhteisö- tai muun lainsäädännön vastaista menettelyä. Esimerkiksi KKO ratkaisussa 2008:115 katsottiin, että säätiön tililtä tehtyjen nostojen ominaispiirteet, tositteiden puutteellisuus ja käytetyt pankki-instrumentit antoivat aiheen tällaisiin lisäselvityksiin.

KKO:n perustelujen mukaan (kohta 22): ”Ottaen huomioon tositteiden puutteellisuus, säätiön tililtä tapahtuneiden shekki- ja pankkivekselinostojen toistuvuus ja yksittäisten nostojen suuret määrät tilintarkastajan

20 Ruohonen, Janne, Tilintarkastaja osakeyhtiön hallinnon tarkastajana, Alma Talent Oy 2020 s. 275.

21 HE 194/2006 s. 39

olisi tullut varmistua siitä, että näillä suorituksilla on ollut säätiön kannalta asianmukainen peruste. Jo varojen nostamistapa shekkeinä ja pankkivekseleinä on sellaisenaan edellyttänyt tarkempaa selvitystä nostojen perusteesta. C:n itse laatimat tositteet shekkinostoista sekä hänen näihin tositteisiin ja pankkivekselikuutteihin tekemänsä merkinnät maksun saajasta B:stä eivät ole olleet riittäviä osoittamaan maksujen perusteet asianmukaisiksi eivätkä edes maksua B:lle varsinkaan, kun D on kirjanpitoa tarkastaessaan voinut havaita, että säätiössä oli ollut käytäntönä maksaa B:n ylläpitoon tarvittavat varat säännöllisesti säätiön pankkitililtä kuolinpesän pankkitilille. Kerrotuissa olosuhteissa D:n olisi tullut vaatia säätiön tililtä nostetuista varoista ja nostojen perusteesta tarkempi selvitys B:ltä tai säätiön hallitukselta sen sijaan, että hän oli oman ilmoituksensakin mukaan tyytynyt C:ltä saamiinsa selityksiin varojen käytöstä. Tämän velvollisuutensa D on laiminlyönyt.”

Oikeuskäytännössä on katsottu, että tilintarkastajan ei ilman erityistä perustetta tule epäillä kirjanpitoon vietyjen kirjanpitolain määräysten mukaisten tositteiden oikeellisuutta (KKO 1997:188).

Jos tositteet ovat kuitenkin puutteellisia tai merkittävät tositteet ovat kirjanpitovelvollisen itsensä laatimia, huolellisuusvaatimus korostuu. Mainituissa vuoden 1997 tapauksessa asunto-osakeyhtiöllä ei perustajaurakoitsijan antamien tietojen mukaan pitänyt olla kunnallistekniikkaan liittyviä vastuita. Tämä ei kuitenkaan pitänyt paikkaansa, ja KKO katsoi tilintarkastajan menetelleen virheellisesti, koska pelkkä rakennusyrityksen laatima muistiotosite ei ollut ollut riittävä todentamaan maksua, mutta tilintarkastaja ei ollut vaatinut siitä tarkempaa selvitystä.

Tapauksessa on ilmaistu myös se, että tilintarkastuksen toteuttamiseen liittyvän aineiston puutteellisuus ja sen kaltaiset käytännölliset seikat eivät juurikaan kavenna tilintarkastajan vastuuta. Tilintarkastaja oli väittänyt, ettei hän ollut voinut saada selvitystä kunnallistekniikkaan liittyvistä maksuista, koska alkuperäinen tosite oli sisältynyt perustajaurakoitsijan kirjanpitoon. KKO:n mukaan tämä ei poistanut tilintarkastajan huolimattomuutta, koska hänellä oli ollut oikeus vaatia hallitukselta ja toimitusjohtajalta tarpeelliset selvitykset. Lisäksi KKO huomautti siitä, että ellei tällaisia selvityksiä annettu, tilintarkastajan tuli ilmoittaa siitä tarkastuskertomuksessaan.

Tilintarkastajalle on voinut syntyä korvausvastuu myös silloin, kun hän ei ole puuttunut tarkastettavan yhteisön hallinnossa vallitsevaan

vaaralliseen työyhdistelmään, vaan on jättänyt tämän sittemmin esimerkiksi kavallukseen johtaneen ongelman huomiotta. Turun hovioikeuden tuomio 25.2.2015 S14/411 on koskenut tällaista asiaa. Siinä tuomioistuimien totesi myös, että tarkastettavan yhteisön toimitusjohtaja oli laiminlyönyt hänelle kuuluneen valvontavelvollisuuden, mutta tämä ei poistanut tilintarkastajan vastuuta, koska tilintarkastajan olisi tullut valvoa toimitusjohtajan toimintaa.²²

Edellä on kuvattu huolellisuusvaatimuksen mitoittamista koskevaa olennaisinta KKO:n käytäntöä. Se on kuitenkin verraten iäkästä, ja vuoden 2008 tosiseikastoltaan poikkeuksellista tapausta lukuun ottamatta 1900-luvun lopulta. Oikeuskäytäntö tapaa myös olla siinä mielessä valikoitunutta, että siinä korostuvat pieniin tarkastuskohteisiin liittyvien yhteisöjen epäselvyydet, joihin usein liittyy nimenomaisia väärinkäytöksiä. Julkisesti noteerattujen yhtiöiden tai ylipäänsä yhteisöjen, joilla itsellään on kehittynyt taloushallinto, tilintarkastusta koskevia ennakkopäätösluonteisia vastuuratkaisuja ei puolestaan ole.

d) Ulkopuoliseen kohdistuvan vastuun lisäedellytykset. Tuottamuksen osalta voidaan vielä todeta, että tilintarkastuslain 10:9.1:n mukaan tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu muuta kuin tarkastettavaa yhteisöä kohtaan edellyttää lisäksi sitä, että vahinko on aiheutettu rikkomalla tilintarkastuslakia, osakeyhtiölakia (tai muuta yhteisölakia) tai yhtiöjärjestyksestä (tai sitä vastaavaa säännöstöä). Tällainen säännösmuotoilu merkitsee periaatteessa vastuun kaventamista sen tarkoittamaan henkilöpiiriin nähden. Tosiasiassa ero tarkastettavaan yhteisöön kohdistuvaan puhtaasti tuottamusperusteiseen vastuuseen on kuitenkin olematon, koska hyvän tilintarkastustavan vastainen menettely rikkoo tilintarkastuslain 4:3.1:ää, jolloin korvausvastuun lisävaatimuksena olevan lainvastaaisuus täyttyy.²³ Kun tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu ei juurikaan voine syntyä ilman hyvän tilintarkastustavan vastaaisuutta, ei käytännössä liene tilanteita, joissa vastuu voisi jäädä syntymättä osakkeenomistajaa, velkojaa tai muuta tahoa kohtaan, vaikka se vastaavassa tilanteessa syntyisi tarkastettavaan yhteisöön nähden.

22 Tapauksen selostuksena ks. Vahtera, Veikko, Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu – Turun hovioikeus 25.2.2015, S14/411 (lainvoimainen), Oikeustieto 2/2016 s. 9–12. – Huomata voidaan, että tapauksessa käytetty ilmaisu tilintarkastajasta toimivan johdon ”valvojana” on kyseenalainen, koska laissa ei tilintarkastajalle ole asetettu tällaisia valvontatehtäviä vaan tarkastajan rooli.

23 Horsmanheimo, Pasi – Kisanlahti, Timo – Steiner, Maj-Lis, Tilintarkastuslain kommentaari, Alma Talent Oy 2024 s. 490–491.

e) *Tilintarkastuslautakunnan kannanottojen merkityksestä.* Tilintarkastuslautakunta voi tilintarkastuslain 10 luvun mukaisesti määrätä tilintarkastajalle valvontaseuraamuksia, jos tilintarkastaja on huolimattomuudesta menetellyt tilintarkastuslain tai eräiden muiden normien vastaisesti. Lautakunnan on lain 10:8:n mukaan julkistettava määräänsä seuraamukset.

Vahingonkorvausasioiden yhteydessä esiintyy tilanteita, joissa korvausta tavoitteleva pyytää tilintarkastusvalvontaa arvioimaan tilintarkastajan menettelyä tavoitteenaan saada asia tilintarkastuslautakunnan käsiteltäväksi, jotta lautakunnan mahdollinen kannanotto tilintarkastajan menettelyn virheellisyydestä tukisi korvausvaatimuksen esittämistä tuomioistuimessa. Tällaisilla lautakunnan päätöksillä ei ole muodollista vaikutusta siihen, miten vahingonkorvausasiaa myöhemmin arvioidaan, mutta niillä voi olla tosiasiallista huolellisuusarviointia ohjaavaa merkitystä myöhemmässä vahingonkorvausasiassa. Tähän voi liittyä ongelmallisia piirteitä ottaen huomioon, että lautakuntamenettelyssä asiaa käsitellään toisenlaisesta näkökulmasta ja käytännössä vahingonkorvausoikeudenkäyntiin nähden suppeamman prosessiaineiston perusteella.

5. Syy-yhteyksysymykset

Tilintarkastajan vastuuseen liittyy myös merkittäviä syy-yhteyksysymyksiä. Vahingonkorvausvastuu edellyttää sen yhteydessä, kuten yleisestikin, että tuottamuksellinen menettely on aiheuttanut siihen oikeudellisesti relevantissa syy-yhteydessä olevan vahingon.

Yhteisölle tai sen velkojille voi aiheutua vahinkoa esimerkiksi varojen laittoman käytön tai insolvenssitilanteen seurauksena ilman, että huolellisesti toiminut tilintarkastaja olisi voinut ennalta tunnistaa riskiä. Kysymys voi olla siitä, että riskitekijä ei osu asianmukaisesti toteutetussa tilintarkastuksessa tutkittuun materiaaliin tai että tilintarkastusaineisto sisältää paikkansapitämätöntä tietoa (esimerkiksi väärennettyjä asiakirjoja) tavalla, jota ei voida kohtuudella havaita. Tällöin tilintarkastajalla ei ole vahingonkorvausvastuuta, vaikka yhteisö tai sen sidosryhmät olisivatkin kärsineet vahinkoa, koska menettelyä ei voida pitää tuottamuksellisena.

Tilintarkastajan asianmukainen menettely ei muutenkaan voi aina estää vahinkoa. Vaikka tilintarkastaja esimerkiksi kirjaisi tilintarkas-

tuskertomukseensa tilintarkastuslain 3:5n tarkoittamia huomautuksia seikoista, jotka voivat antaa olennaista aihetta epäillä yhteisön tai säätiön kykyä jatkaa toimintaansa, yhtiö saattaa jatkaa toimintaansa entiseen tapaan.

Lisäksi on mahdollista, että tilintarkastaja menettelee tuottamuksellisesti ja laiminlyö esimerkiksi tarpeellisten selvitysten tekemisen, mutta tapahtuneesta ei aiheudu lainkaan vahinkoa, koska tarkastettava yhteisö säilyy vastuukykyisenä eikä sen varoja ole käytetty väärin eikä sen hallinnossa ole tehty kenenkään etua loukkaavia päätöksiä.

Syy-yhteysarvioinnin kannalta olennainen tilanne on puolestaan käsillä silloin, kun tilintarkastajan menettelyä pidetään tuottamuksellisena ja yhteisölle tai muulle taholle on aiheutunut vahinkoa, jolla voi olla yhteys tilintarkastuksen sisältöön. Tilintarkastajan virheen ja vahingon ajallinen yhteys ei kuitenkaan sellaisenaan osoita syy-yhteyden olemassaoloa.

Tilintarkastuskertomukseen kirjattu huomautus ei useinkaan vaikuttaisi esimerkiksi yhtiön tavarantoimittajan käyttäytymiseen, kun tämä ei tietäisi kirjauksesta. Tällöin huomautuksen puuttuminen ei ole syy yhteydessä mahdolliseen luottotappioon. Syy-yhteyden poissulkeva seikka voi olla myös esimerkiksi se, että tarkastettavaan yhteisöön kohdistuneeseen väärinkäytökseen syylistynyt henkilö on joka tapauksessa ollut maksukyvytön eikä olisi voinut maksaa velkaansa tai vahingonkorvausta yhteisölle, vaikka tähän saatavaan olisi kiinnitetty tilintarkastuksessa huomiota. Tällöin tilintarkastajan virhe voi saada aikaan selvityksen lykkäytymisen, mutta taloudellista menetystä ei tapahdu.

Esimerkiksi tapauksessa KKO 1991:13 katsottiin, että tilintarkastaja oli laiminlyönyt velvollisuutensa tehdä tilintarkastuskertomukseen muistutus tarkastettavan osakeyhtiön hallituksen laiminlyönnistä ryhtyä toimenpiteisiin yhtiön asettamiseksi selvitystilaan. Yhtiölle tavaraa velaksi myyneen luottotappio ei kuitenkaan ollut KKO:n mukaan syy-yhteydessä tappioon, koska tavarantoimittaja ei ollut pyrkinyt tutustumaan tilintarkastuskertomuksiin ja oli pääteltävissä, että tarkastettavan yhtiön hallituksen jäsenet ja osakekannan omistajat olisivat jatkaneet yhtiön toimintaa siinäkin tapauksessa, että tilintarkastaja olisi tehnyt tilintarkastuskertomukseen muistutuksen selvitystilasta. Tilintarkastaja ei siten syy-yhteyden puuttumisen vuoksi ollut korvausvastuussa tavarantoimittajaa kohtaan.

KKO:n tapauksessa 2008:115 kysymystä syy-yhteydestä ja aiheu-

tuneesta vahingosta lähestyttiin kysymällä, olisiko tarkastettava säätiö onnistunut perimään säätiön hallituksen jäseneltä tämän perusteettomasti nostamia säätiön varoja takaisin, jos tilintarkastaja olisi kiinnittänyt asiaan huomiota. KKO arvioi näyttövelvollisuuden jakautumista ja esitettyä todistelua niin, ettei asiassa ollut esitetty selvitystä siitä, ettei säätiö olisi saanut perittyä varoja takaisin hänen perusteetta nostamiaan määriä, jos tilintarkastaja olisi tilintarkastusta suorittaessaan kiinnittänyt asianmukaista huomiota nostoihin ja niiden perusteettomuuteen.²⁴

Lisäksi tapauksessa katsottiin, että tilintarkastuksen asianmukainen toteuttaminen (vuodelta 1996) ja siihen kuulunut tilintarkastuskertomukseen otettu huomautus perusteettomista ostoista olisi saattanut estää kokonaan myöhemmät nostot, joita oli tehty vuosina 1996–1999. Siten säätiölle aiheutunut vahinko oli tältäkin osin seurausta tilintarkastajan huolimattomasta menettelystä.²⁵

Tapauksessa KKO 1999:118 katsottiin puolestaan, että tilintarkastaja oli tilintarkastuskertomuksessaan laiminlyönyt muistuttaa tilikauden lopussa voimassa olleesta 100 000 markan määräisestä osakeyhtiölain vastaisesta lainasta tietyille osakkeenomistajalle sekä yhtiön hallituksen ja toimitusjohtajan laiminlyönnistä ryhtyä toimenpiteisiin lainan takaisin perimiseksi. Tilintarkastajaa pidettiin tämän vuoksi korvausvelvollisena vahingosta, joka oli syy-yhteydessä hänen laiminlyöntiinsä. Koska varat saanut osakkeenomistaja oli kuitenkin ollut varaton silloin, kun tilintarkastuskertomus oli annettu, tilintarkastajan laiminlyönti ei ollut vaikeuttanut saatavan takaisinperintää eikä hänen laiminlyönnistään ollut näytetty aiheutuneen muutakaan vahinkoa. Siten vahingonkorvausvastuuta ei syntynyt vastuuperusteen olemassaolosta huolimatta.

Syy-yhteyskysymyksille on kaikkiaan ominaista, että tilintarkastukseen liittyvä selvitysten tai tarkastuskertomuksen puutteellisuus voi merkitä lainvastaisen ja tarkastettavalle yhteisölle tai muulle henkilölle vahinkoa aiheuttavan menettelyn sivuuttamista. Tilintarkastajan tuottamuksellinen menettely ei kuitenkaan välttämättä ole oikeudellisesti merkityksellisessä syy-yhteydessä jonkin etutahon kärsimään vahinkoon nähden, vaan syy-yhteyden poistavia seikkoja voi tilanteesta riippuen olla useita. Kysymys voi olla esimerkiksi siitä, että tarkastettava yhteisö ei korjaisi menettelyään huomautuksesta

24 Perustelujen kohta 25.

25 Perustelujen kohta 25.

huolimatta, ulkopuolinen velkoja jatkaisi joka tapauksessa tarkastettavan yhteisön luototusta tai yhteisön varoja laittomasti saanut olisi kykenemätön korvaamaan niitä.²⁶ Tilintarkastajan näkökulmasta hänen tuottamuksellisen virheensä vastuuseuraamukset riippuvat siten myös muiden toimijoiden myöhemmästä menettelystä.

Epäselvää on myös se, kuinka pitkälle tilintarkastajan vastuu ulottuu ajallisesti esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa tilintarkastaja on laiminlyönyt tarpeellisen tilintarkastuskirjauksen, mutta yhtiön hallintoelimet ovat tämän jälkeen jatkaneet yhtiön toimintaa pitkään ennen mahdollisten vahinkojen realisoitumista. Yleensä vahingonkorvausoikeudessa ajatellaan, että syy-yhteyshetken pidentyminen ja ajan kulumisen heikentävät tietyn tapahtuman asemaa vahingonkorvausvastuun perustavana seikkana ja voivat vastaavasti poistaa sen merkityksen lopulta kokonaan, mutta oikeustila on tältä osin vakiintumatonta.

6. Tarkastettavan yhteisön johdon ja tilintarkastajan vastuun keskinäinen suhde

a. Tarkastuskohteen oman vastuun lähtökohtia. Lakisääteiseen tilintarkastukseen liittyvän vahingonkorvausvastuun arvioinnille on ominaista, että sen perusteena on toisen henkilön tai yhteisön toimielimen toimenpide tai toimimatta jättäminen. Tilintarkastaja ei tässä yhteydessä tee itsenäisesti sellaista toimenpidettä, josta vahinkoa aiheuttava tapahtumakulku saisi alkunsa. Asetelma on samankaltainen kuin eräissä muissa valvontatyyppeissä palveluissa, kuten rakentamiseen liittyvässä valvontakonsultoinnissa.

Tämä merkitsee sitä, että tilintarkastajaan kohdistuvan vastuuarvioinnin taustalla on tyypillisesti sellainen tapahtuma, esimerkiksi yhteisön omaisuuden arvon kyseenalainen kirjaaminen, laitton varojen jakaminen tai oman pääoman menettämistä koskevan rekisteri-ilmoituksen laiminlyönti, josta myös tarkastettavan yhteisön hallintoon kuuluvat ovat korvausvastuussa. Tilintarkastajan asema johtaa tässä tapauksessa kahteen vahingonkorvausoikeudelliseen kysymykseen:

²⁶ Ruohonen, Janne, Tilintarkastaja osakeyhtiön hallinnon tarkastajana, Alma Talent Oy 2020 s. 273–274.

- mitä tilintarkastajalle asetettaviin huolellisuusvaatimuksiin vaikuttaa se, että tilintarkastaja ei ole arvioitavan toimenpiteen alkuperäinen suorittaja, vaan hänellä on tähän liittyvä tarkastajan rooli,
- jos sekä tarkastettavan yhteisön hallintoelimet että tilintarkastaja ovat menettelleet tuottamuksellisesti saman vahinkotapahtuman yhteydessä, miten näiden tahojen vastuu määräytyy suhteessa vahingonkärsijään ja mahdollisen viimesijaisen keskinäisen vastuunjaon kannalta.

Kun tarkastustoiminnan kohteena olevat päätökset ovat yrityksen johdon tekemiä, niiden tekijöillä on ollut laissa yksilöity velvollisuus noudattaa kulloinkin sovellettavaksi tulevaa kirjanpito- ja osakeyhtiöym. lainsäädäntöä ja lain asettamia yleisiä huolellisuusvaatimuksia. Selvää on, että asianomaisen yhteisön toimielimillä on ensisijainen vastuu yhtiön toiminnan ja taloudellisen informaation lainmukaisuudesta.

Tilinpäätösinformaation osalta tämä on tuotu esiin kirjanpitolain (1336/1997) 3:7 a:ssa, jonka mukaan *”Hallituksen tai muun vastaavan toimielimen jäsenen sekä toimitusjohtajan tilinpäätöstä ja toimintaker- tomusta koskevasta vastuusta säädetään asianomaista oikeushenkilöä koskevassa laissa.”*

Vastaavia yhteisökohtaisia normeja on eri laeissa. Esimerkiksi osakeyhtiönlain 6:2:ssa asetetaan hallitukselle yleinen vastuu yhtiön hallinnosta ja kirjanpidosta: *”Hallitus huolehtii yhtiön hallinnosta ja sen toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä (yleistoimivalta). Hallitus vastaa siitä, että yhtiön kirjanpidon ja varainhoidon valvonta on asianmukaisesti järjestetty.”*

Lisäksi yhteisöt ovat luonnollisesti itse vastuussa omien toimieli- miensä sopimuskumppaneille tai ulkopuolisille aiheuttamista vahin- goista. Tällaista vastuuta ei ole tapana säännellä yhteisöoikeudellisessa lainsäädännössä, vaan se perustuu yleisiin vahingonkorvausnormeihin, kuten vahingonkorvauslakiin, lukuisiin erityislakeihin, sopimustyyppi- kohtaiseen lainsäädäntöön ja sopimusoikeuden yleisiin periaatteisiin.

Yritysvastuudirektiivi²⁷ on viimeaikainen esimerkki sääntelystä, joka korostaa yrityksen vastuuta sen toiminnasta aiheutuneista vahingoista. Direktiivissä korostetaan vahingon varsinaisen aiheuttajan vastuuta (29.1 artikla), ja siinä on omaksuttu useita yrityksen vastuun toteutumista edistäviä muun muassa korvauksen määrään ja oikeudenkäyntimenettelyyn liittyviä ratkaisuja.

Yhteisöjen toimielimiin kohdistuviin vaatimuksiin liittyy yhtiöoikeudellisessa tunnettu liiketoimintapäätösperiaate (*business judgment rule*), jonka mukaan liiketoiminnassa tehdyn päätöksen oikeudellista asianmukaisuutta ei voida arvioida sen tuottaman lopputuloksen mukaan, vaan päätöstä on pidettävä huolellisuusarvioinnin mielessä hyväksyttävänä, jos se on tehty tiettyjen perusvaatimusten mukaisesti.²⁸ Niihin kuuluu, että päätöksentekijät ovat vailla omaa intressiä tai muuta esteellisyyttä ja pyrkivät vilpittömästi edistämään kohdeyhteisön etua ja että päätös on sen merkitys ja muut olosuhteet huomioon ottaen asianmukaisesti valmisteltu.

b) Suhde tilintarkastajan vastuuseen. Tilintarkastajan vastuuta koskevassa sääntelyssä ei ole täsmennetty sitä, miten tarkastettavan yhteisön edustajien omat velvollisuudet vaikuttavat vastuuarviointiin. Selvää on, että tilintarkastajan roolille on ominaista itsenäisen tarkastuskohdetta koskevan arvioinnin vaatimus ja että tähän liittyy myös tietty kriittisyyden vaatimus.

Tarkastettavaan yhteisöön kohdistettavat odotukset eivät kuitenkaan voi olla merkityksettä jo sen vuoksi, että tilintarkastus perustuu tyypillisesti rajoitetun aineiston tutkimiseen. Tällöin tarkastuskohteen toiminnan asianmukaisuuteen kohdistuva luottamus ja se, ettei tilintarkastuksessa ole tehty havaintoja, jotka antaisivat aiheen laajempiin selvityksiin, voivat olla tilintarkastajan toiminnan huolelliseksi osoittavia seikkoja, vaikka yhteisön kirjanpidosta ja hallinnosta sittemmin paljastuisi puutteita.

Vahingonkorvausvastuun toteuttamisen kannalta lähtökohtana on se, että vahingonkärsijä voi valintansa mukaan ajaa vahingonkorvauskannetta tarkastettavaa yhteisöä, sen hallintoelimiä tai tilintarkastajaa vastaan tai kohdistaa samalla kertaa vaatimuksensa

27 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2024/1760, annettu 13 päivänä kesäkuuta 2024, yritysten kestävää toimintaa koskevasta huolellisuusvelvoitteesta ja direktiivin (EU) 2019/1937 ja asetuksen (EU) 2023/2859 muuttamisesta.

28 Ks. osakeyhtiölain osalta HE 109/2005 s. 194–195.

useampaan näistä. Jos vastaajaksi haastettu tilintarkastaja katsoo, etteivät kaikki tarpeelliset vastuutahot ole vastaajina, tilintarkastaja joutuu itse käynnistämään oikeudenkäynnin mahdollisen takautumis-oikeutensa mukaisen lopullisen vastuuselvityksen toteuttamiseksi.

Silloin kun vahingonkorvausoikeudenkäynnissä on vastaajina eri vastuutahoja tai kun lopullinen vastuuselvitys perustuu takautumisvaatimukseen, on oikeudellisessa päätöksenteossa tarpeen ottaa kantaa, miten vastuu jakaantuu eri osapuolten kesken. Mahdollista on, että vastuu jaetaan pääluvun mukaisesti tai jossakin muussa syyllisyyden tai muiden perusteiden nojalla oikeaksi harkitussa suhteessa (esimerkiksi $2/3 - 1/3$). Jos jonkun vastuutahon vaikutus vahinkoon nähdään määrääväksi ja toisen vastaavasti vähäiseksi, voidaan keskinäisessä vastuunjaossa päätyä siihen, että yksi vastuuvollinen vastaa koko vahingosta.

Tilintarkastajan ja muiden vastuuvollisten keskinäisestä vastuunjaosta ei ole paljoakaan oikeuskäytäntöä eikä asiasta vallitse muutenkaan yksityiskohtien osalta erityisen vakiintuneita näkemyksiä.

Lähtökohtana on kuitenkin pidetty sitä, että tarkastettavan yhteisön hallintoelinten vastuu on ensisijaista tilintarkastajan vastuuseen nähden. Tätä on perusteltu sillä, että *”usein hallitus, hallintoneuvosto tai toimitusjohtaja on varsinaisesti tehnyt vahingon aikaansaaneen teon tai laiminlyönnin, kun taas tilintarkastaja on laiminlyönyt tilintarkastuksen suorittamisen hyvän tilintarkastustavan mukaisesti, jolloin yritysjohdon teko tai laiminlyönti ei ole tullut ilmi”*.²⁹

Tapauksessa KKO 1992:98 vahingonkorvausasian vastaajina olivat konkurssiin päätyneen osakeyhtiön hallituksen jäsen, joka oli ollut myös yhtiön osakkeenomistaja, ja kaksi yhtiön tilintarkastajaa. Vastaajille syntyi vahingonkorvausvelvollisuus kyseisen osakkeenomistajan hyväksi tapahtuneen yhtiön varojen laittoman käytön ja tilintarkastuskertomusten puutteellisuuden vuoksi. KKO jakoi lopullisen vastuun korvausvelvollisten kesken niin, että hallituksen jäsen vastasi koko määrästä ja tilintarkastajat kumpikin puoleksi siitä, mitä he eivät vahingonkorvausta suoritettuaan saa perittyä takaisin hallituksen jäseneltä. Lopputulokseen saattoi vaikuttaa se, että varat olivat päätyneet hallituksen jäsenen hyödyksi.

Vaikka oikeuskirjallisuus ja vähälukuinen oikeuskäytäntö antavat

29 Horsmanheimo, Pasi – Kaisanlahti, Timo – Steiner, Maj-Lis, Tilintarkastuslain kommentaari, Alma Talent Oy 2024 s. 504 ja Ruohonen, Janne, Tilintarkastaja osakeyhtiön hallinnon tarkastajana, Alma Talent Oy 2020 s. 285.

tukea sille, että tilintarkastajan vastuu on yleisesti toissijaista vahingosta vastuussa olevien yhteisön johtohenkilöiden vastuuseen nähden, oikeustilaa ei kuitenkaan ole selvennetty lainsäädännössä.

7. Henkilökohtainen vahingonkorvausvastuu ja apulaisen vastuu

a) Henkilökohtaisen vastuun edellytykset. Tilintarkastuslain 10:9.3:n mukaan päävastuullisella tilintarkastajalla on henkilökohtainen vahingonkorvausvastuu tuottamuksellisesti aiheuttamastaan vahingosta. Päävastuullisen tilintarkastajan näkökulmasta vastuu ei siten rajoitu osakeyhtiölle ominaisella tavalla sijoitettuun pääomaan. Tällainen lainsäädäntöratkaisu on selvästi epätyypillinen. Samankaltainen vastuu on kuitenkin myös asianajotoimeksiannosta vastuussa olevalla asianajotoimiston osakkaalla asianajajalain 5.2 §:n mukaan.

Päävastuullisen tilintarkastajan korvausvastuun ankaruutta lisää osaltaan se edellä mainittu seikka, että lakisääteiseen tilintarkastukseen liittyvä korvausvastuun rajoittaminen sopimusehdoin ei ole mahdollista. Tilintarkastajan asema eroaa tässä esimerkiksi asianajajista, joiden osalta hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden 5.2 § sallii vastuun rajoittamisen asiakasta kohtaan edellyttäen, ettei sitä toimeksiannon laatuun ja muihin olosuhteisiin nähden voida pitää kohtuuttomana. Vastuuta ei saa rajoittaa kuluttajaa kohtaan ilman erityistä syytä eikä koskaan alle asianajajaliiton kulloinkin vahvistaman varallisuusvastuuvakuutuksen vähimmäisvakuutusmäärän (200 000 euroa). Käytännössä asianajopalveluihin liittyvä vastuun rajoittaminen kaupallisissa toimeksiannoissa on erittäin tavallista.

Päävastuullisen tilintarkastajan asema on myös siinä mielessä vahingonkorvausoikeudellisesti epätyypillinen, että hänellä on henkilökohtainen vastuu tehtävästä, mutta tehtävän suorittamiseen vaikuttaa tyypillisesti keskeisellä tavalla se, miten tilintarkastusyhteisö organisoii tehtävän hoitamisen. Päävastuullinen tilintarkastaja ei voi itse vapaasti valita esimerkiksi sitä, millaisen avustajaryhmän avulla hän tehtävän suorittaa tai mitä tietoteknisiä välineitä siinä hyödynnetään.

Tilintarkastajan apulaisella ei ole tilintarkastusyhteisön vastuuta täydentävää henkilökohtaista vastuuta aiheuttamastaan vahingosta,

eikä tilintarkastuslain 10:9:ssä säädetä, että hän olisi vastuussa tarkastettavaa yhteisöä tai ulkopuolista kohtaan.

b) *Tilintarkastusyhteisön ja vahingon aiheuttaneen tilintarkastajan välinen vastuunjako.* Vastuusuhteita saatetaan joutua arvioimaan myös tilintarkastusyhteisön sisällä. Yhteisö voi tavoitella itselleen syntyneen korvausvastuun jälkeen takautumisoikeutta päävastuullista tilintarkastajaa tai tämän apulaista kohtaan. Soveltuvat vastuusäännöt riippuvat siitä, onko vaatimuksen kohteena oleva henkilö yhteisön osakas vai ei.

Osakasaseman ulkopuolinen henkilö on yhteisöön nähden vain työntekijäasemassa, jolloin hänen vahingonkorvausvastuunsa määräytyy vahingonkorvauslain 4:1:n mukaan. Säännöksestä seuraa, että työntekijä on vastuusta vapaa, jos hän on menetellyt vain lievän tuottamuksellisesti. Jos hän on taas menetellyt tahallisesti, vastuu on täysimääräistä, ellei erityisestä syystä harkita kohtuulliseksi alentaa korvausta. Näiden väliin sijoittuvat tuottamuksen asteet, jotka todennäköisesti ovat käytännössä tavallisimpia, johtavat siihen, että työntekijä on *”velvollinen korvaamaan määrän, joka harkitaan kohtuulliseksi ottamalla huomioon vahingon suuruus, teon laatu, vahingon aiheuttajan asema, vahingon kärsineen tarve sekä muut olosuhteet”*.

Viimeksi mainitut kriteerit johtaisivat todennäköisesti oikeuskäytännössä varsin alhaisiin korvauksiin. Yleisesti ottaen asiantuntija-aloilla ei näytä olevan kovin tavallista esittää vahingonkorvausvaatimuksia työntekijöitä kohtaan. Tähän voi olla syynä se, että korvausten oletetaan jäävän alhaiselle tasolle ja että työntekijöiden maksukyky voi myös olla epävarma.

Jos vahingon aiheuttanut tilintarkastaja on tilintarkastusyhteisön osakas, hän on todennäköisesti myös työsuhteessa yhteisöön (tämä ei ole välttämätöntä, jos osakkaalla on merkittävä omistusosuus). Tällöin joudutaan arvioimaan sitä, määräytyykö osakas-työntekijän vahingonkorvausvastuu yhteisöä kohtaan edellä mainittujen työntekijää koskevien sääntöjen mukaan vai merkitseekö osakeomistus työntekijää koskevan normiston sivuuttamista. Asiasta ei ole sääntelyä eikä oikeuskäytäntöä, mutta usein esitetyn näkemyksen mukaan kysymystä tulisi arvioida omistuksen ja työsuhteen taloudellista merkitystä vertaamalla.³⁰ Siten monet osakas-työntekijät saatettaisiin tulkita vastuuarvioinnin kannalta työntekijöiksi, jolloin he olisivat edellä selostettujen varsin lievien vastuusääntöjen piirissä. Vasta merkittävä

30 Pönkä, Ville, LM 2011 s. 75–80.

omistusosuus olisi tämän mukaan poikkeus.

Jos tilintarkastajan vastuuta tilintarkastusyhteisöä kohtaan arvioidaan pelkästään osakkaan vastuun näkökulmasta, vastuuseen ei sovelleta mitään erityisiä rajoituksia, vaan korvausvastuu on periaatteessa täyden korvauksen periaatteen mukaista olettaen, ettei tilintarkastusyhteisön mahdollisesta myötävaikutuksesta muuta johdu. Korvausvastuuta voidaan kuitenkin kohtuullistaa vahingonkorvauslain 2:1.2:n ilmentämän periaatteen mukaan, jos se harkitaan kohtuuttoman raskaaksi.

Yhteisön ja tilintarkastajan keskinäiseen vastuunjakoon voivat lisäksi vaikuttaa sellaiset yhteisön vastuulle luettavat vahingon aiheutumista edistäneet puutteet, jotka katsotaan yhteisön tuottamukselliseksi myötävaikutukseksi. Kysymys voinee olla esimerkiksi yhteisön toiminnan organisointitavasta tai tarkastuksen riittämättömästä resursoinnista. Jos tuottamuksellisesti menetelleitä tarkastukseen osallistuneita henkilöitä on useita, kunkin tuottamus luetaan yhteisön myötävaikuttavaksi tuottamukseksi toisen tilintarkastajan vastuun kannalta. Kaikkiaan yhteisön vastuulle kuuluva myötävaikuttava tuottamus alentaa tilintarkastajan vastuuta tai laajentaa yhteisön vastuuta heidän keskinäisessä vastuunjaossaan kohtuulliseksi harkittavalla tavalla.

8. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskeva kanneaika

Osakeyhtiölain 22:8:n mukaan osakeyhtiölakiin perustuva vahingonkorvausvaatimusta koskeva kanne hallituksen jäsentä tai toimitusjohtajaa vastaan on nostettava viiden vuoden kuluessa sen tilikauden päättymisestä, jona kanteen perusteena oleva päätös tehtiin tai kanteen perusteena olevaan toimenpiteeseen ryhdyttiin. Tilintarkastajaan kohdistuva tilintarkastuslain 10:9:n mukainen vahingonkorvauskanne on myös nostettava viiden vuoden kuluessa, mutta määräaika lasketaan siitä, kun kanteen perusteena oleva tilintarkastuskertomus, lausunto tai todistus esitettiin.

Kun tilintarkastajan vastuun kanneaika on sidottu tilintarkastuskertomuksen antamiseen ja tämä tapahtuu tilikauden päättymisen jälkeen, kohdeyhtiön hallintoelimien vastuu päättyy kanneaikasään-

nöksen mukaan aikaisemmin kuin tilintarkastajan vastuun. Tämä on epäjohtonmukaista sääntelyä, koska se antaisi mahdollisuuden vahingon välittömän aiheuttajan vastuusta vapautumiseen silloin, kun tilintarkastajan vastuu olisi vielä avoinna. Yleensä siviilioikeudessa lähdetään siitä, että ensisijaisessa vastuussa olevan henkilön velan vanhentuminen vapauttaa toissijaisessa vastuussa olevat.³¹ Tällainen sääntö on katsottu tarpeelliseksi takautumisoikeuden ylläpitämisen kannalta.

Ottaen huomioon, että osakeyhtiölakiin on nimenomaisesti otettu säännös, joka sisältää kuvatulla tavalla erilaiset kanneajat, näyttää selvältä, että tilintarkastajan vastuu voi jäädä voimaan, vaikka yhtiön omien hallintoelimien vastuu on lakannut, ja ettei tilintarkastajalla ole tässä vaiheessa myöskään takautumisoikeutta muita vahingon aiheuttajia kohtaan.

Sääntely on selvästi epärationaalista, koska se voi luoda tilanteen, jossa ensisijaisessa vastuussa oleva yrityksen johto vapautuu korvausvelvollisuudesta ajan kulumisen vuoksi, mutta tilintarkastajan korvausvastuu on edelleen avoinna.

9. Yhteenveto

Edellä todetun mukaisesti tilintarkastajaa koskevien vahingonkorvaussäännösten sisältö on pääosin säilynyt muuttumattomana vuoden 1994 tilintarkastuslaista alkaen. Varsinkaan vastuun peruskysymysten uutta lainsäädäntötarkastelua ei ole tämän jälkeen tehty toimintaympäristön ja muun tilintarkastukseen vaikuttavan lainsäädännön muutoksista huolimatta. Uudistamistarpeeseen on tosin viitattu jo vuonna 2003 annetussa Tilintarkastustyöryhmän raportissa, jossa esitettiin silloiset osakeyhtiölain muutokset huomioon ottaen uuden työryhmän asettamista pohtimaan tilintarkastajien vahingonkorvausvastuuta koskevia muutostarpeita.³²

Edellä kuvatun mukaisesti tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen liittyy joukko erityispiirteitä, jotka poikkeavat siviilioikeudessa muuten tyypillisesti noudatettavista vastuusäännöistä ja jotka ovat omiaan korostamaan vastuun ankaraa luonnetta.

31 Laki velan vanhentumisesta (728/2003) 19.2 §.

32 Tilintarkastuslakityöryhmän raportti, Kauppa- ja teollisuusministeriön työryhmä- ja toimikuntaraportteja 12/2003 s. 132.

Lakisääteisessä tilintarkastuksessa tällä tavoin vaikuttava seikka on ensinnäkin se, ettei vahingonkorvausvastuun rajoittaminen ole mahdollista, vaikka se muuten kaupallisissa suhteissa on säännön-mukaista. Myös päävastuullisen tilintarkastajan henkilökohtainen vastuu on lainsäädännössä harvinainen ilmiö.

Tilintarkastajan vastuuriikkejä laajentaa osaltaan ennalta rajoitta-maton vahingonkärsijöiden joukko. Huolellisuusarvioinnin kannalta tilintarkastusstandardit ja tilintarkastuslautakunnan käytäntö ovat hyviä menettelytapoja kuvaavia lähteitä, joita saatetaan ammat-tikäytäntöjen kehittämisen ohella käyttää myös pyrittäessä laajen-tamaan tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta. Huomionarvoista on etenkin tilintarkastusstandardien poikkeuksellinen laajuus ja yksityiskohtaisuus.

Edellä todetun mukaisesti useimmissa unionin jäsenvaltioissa on lainsäädäntöä, jolla tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta on rajoitettu tai jolla tällainen rajoittaminen on säädetty mahdolliseksi. Suomen oikeudessa vastuun rajoittamattomuus, vastuullisen tilin-tarkastajan henkilökohtainen vastuu ja useissa tilanteissa vaikeasti ennakoitavat tuottamus- ja syy-yhteyksikriteerien soveltamistulokset tekevät tilintarkastajan vastuusta poikkeuksellisen laajaa ja saavat aikaan vaikeasti hallittavan vastuuriikin.

Lainsäädäntötekniikasta mahdollinen ja eräiden eurooppalaisten val-tioiden mallia mukaileva tilintarkastajan enimmäisvastuuta rajoittava ratkaisu olisi säätää vahingonkorvausvastuun enimmäismäärästä, joka voitaisiin sitoa tarkastettavan yhteisön kokoon. Lisäksi olisi mahdollista säätää siitä, että tilintarkastajan vastuu on toissijaista tarkastettavan yhteisön hallintoelinten vastuuseen nähden.

Myös tilintarkastajan ja tarkastettavan yhteisön johdon vahingon-korvausvastuiden keskinäisiin suhteisiin liittyy kysymyksiä, joita ei ole lainsäädännössä tarkennettu. Yhteisön johdon vastuun ensisijaisuus on saanut oikeuslähteissä tukea, mutta sen asema ja tarkempi sisältö kaipaaisi täsmennystä.

Suomen Tilintarkastajat ry on tilintarkastajia edustava edunvalvontajärjestö. Tavoitteenamme on auttaa tilintarkastajien ammattikuntaa menestymään sekä tuomaan lisäarvoa elinkeinoelämälle ja yhteiskunnalle. Taloudellista raportointia ja alan käytäntöjä edistämällä olemme mukana rakentamassa perustaa suomalaisen yhteiskunnan kilpailukyvyille ja hyvinvoinnille. Yhdistykseen kuuluu noin 90 % tilintarkastuslaissa määritellyistä tilintarkastajista.

